

KREUTZEROVA SONÁTA

Lev Nikolajevič Tolstoj

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Kreutzerova sonáta

Lev Nikolajevič Tolstoj

Přeložila Zdeňka Psůtková

Znění tohoto textu vychází z díla [Kreutzerova sonáta](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Melantrich v Praze v roce 1974. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Lev Nikolajevič Tolstoj: Kreutzerova sonáta), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 12. 3. 2021.

OBSAH

I.....	7
II.....	13
III.....	18
IV.....	20
V.....	23
VI.....	26
VII.....	28
VIII.....	30
IX.....	32
X.....	34
XI.....	36
XII.....	40
XIII.....	43
XIV.....	46
XV.....	49
XVI.....	52
XVII.....	56
XVIII.....	59
XIX.....	61
XX.....	64
XXI.....	68
XXII.....	74
XXIII.....	77
XXIV.....	81
XXV.....	84
XXVI.....	89
XXVII.....	93
XXVIII.....	99

*Ale jáť pravím vám: Že každý, kdož by
pohleděl na ženu ku požádání jí,
již zcizoložil s ní v srdci svém.*

— EVANGELIUM SV. MATOUŠE,
5. KAP., VERŠ 28.

*Řekli jemu učedníci jeho: Poněvadž jest
taková pře s manželkou, není dobře ženiti se.
On pak řekl jim: Ne všickniť chápají slova
toho, ale ti toliko, jimž jest dáno.
Jsout' zajisté panicové, kteříž se tak
z života matky zrodili; a jsout' panicové,
kteříž učiněni jsou od lidí, a jsou
panicové, kteříž se sami v panictví
oddali pro království nebeské.
Kdo může pochopiti, pochop!*

— EVANGELIUM SV. MATOUŠE,
19. KAP., VERŠ 10., 11., 12.

I

Bylo to brzy z jara. Cesta trvala už druhý den. Do vozu přistupovali lidé, kteří jeli na krátkou vzdálenost, a znovu vystupovali, jen my tři jsme cestovali společně už od první stanice: já, pak starší, nehezká dáma utrápeného obličeje, v čapce a v plášti pánského střihu, kuřačka, její známý, hovorný muž kolem čtyřicítky, pečlivě vybavený novými zavazadly, a potom ještě jakýsi pán, který se držel stranou; byl ještě mladý – bylo zřejmé, že zvlněné vlasy mu zbělely předčasně –, menší postavy, prudkých gest a nepřírozeně lesklých očí, které ustavičně tékaly z místa na místo. Měl na sobě starý plášť s beráncím límcem, ušitý prvotřídním krejčím a vysokou beranici. Kdykoli si rozepnul plášť, zahlédl jsem vestu a vyšívanou ruskou košili. Měl ještě jednu zvláštnost – občas totiž vydával podivné zvuky, podobné zakašlání nebo náznaku smíchu, který je vzápětí přerušen.

Po celou dobu se úzkostlivě vyhýbal jakémukoli styku a seznámení s cestujícími. Pokud na něho soused promluvil, odpověděl krátce a stroze, a buď četl nebo se díval z okna a kouřil, jindy si vyndal jídlo ze starého tlumoku, pil čaj nebo jedl.

Měl jsem dojem, že je tou osamělostí sklíčen a několikrát jsem se pokusil o rozhovor, ale kdykoli se naše zraky setkaly – a to se stávalo velmi často, protože jsme seděli šikmo proti sobě – pokaždé se odvrátil a zahleděl se do knihy nebo se díval z okna.

K večeru druhého dne zašel si tento nervózní pán na velkém nádraží pro horkou vodu a připravil si čaj. Pán s novými zavazadly – advokát, jak jsem se dověděl později – se odebral se svou sousedkou, dámou v kabátě pánského střihu na večeři do nádražní restaurace.

Za jejich nepřítomnosti přistoupilo několik nových cestujících – kromě jiných také vysoký, hladce vyholený, vrásčitý stařec,

nepochybně obchodník, v norkovém kožichu a v látkové čepici s ohromným štítkem. Usedl proti sedadlům dámy a advokáta a ihned se dal do řeči s mladíkem – na pohled obchodním příručím – který rovněž přistoupil v této stanici.

Seděl jsem šikmo proti nim, a protože vlak stál, vyslechl jsem v okamžicích, kdy právě nikdo neprocházel uličkou, úryvky jejich rozhovoru. Obchodník nejdřív oznámil, že jede na svůj statek, který leží hned blízko příští stanice; potom se jako obvykle začli bavit o cenách, o obchodech, jako vždy si povídali o tom, jak se teď hýbou obchody v Moskvě, pak se bavili o nižněgorodském jarmarku. Příručí vykládal, jak nějaký bohatý obchodník, kterého oba znali, flámoval na jarmarku v Nižním Novgorodě, ale stařec ho nenechal domluvit a sám začal vyprávět, jak se dřív flámovalo v Kunavině a jak se těch flámů také on účastnil. Byl na to zřejmě velmi pyšný a se zjevnou radostí vykládal, jak právě s oním známým se jednou opili a provedli v Kunavině takový kousek, že ho mohl příručímu jenom pošeptat do ucha; příručí se rozchechtal na celý vagón a stařec se také zasmál, až vycenil v úsměvu dva žluté zuby.

Nepředpokládal jsem, že uslyším něco zajímavého, a tak jsem vstal, abych se do odjezdu vlaku ještě prošel po nástupišti. Ve dveřích jsem se srazil s advokátem a s dámou – o něčem se živě bavili.

„Už to nestihnete,“ řekl mi advokát, společenský muž, „za chvíli se zvoní podruhé.“

Opravdu jsem ani nedošel na konec vlaku a ozvalo se zvonění. Když jsem se vrátil, pokračovala ještě dáma s advokátem v živém rozhovoru. Starý obchodník seděl mlčky proti nim, přísně hleděl před sebe a občas nespokojeně zamlel čelistmi.

„Potom rovnou oznámila manželovi,“ s úsměvem říkal advokát právě ve chvíli, kdy jsem kolem něho procházel, „že s ním prostě nemůže a také nechce žít, jelikož...“

A pokračoval ve vyprávění, ale to už jsem neslyšel. Hned za mnou nastoupili ještě nějakí lidé, pak přišel průvodčí, přiběhl nosič, dost

dlouho byl v kupé hluk, takže jsem rozhovor už nevyslechl. Když všechno utichlo, ozval se znovu advokátův hlas; rozhovor se zřejmě přesunul od jednotlivého případu ke všeobecným úvahám.

Advokát hovořil o tom, jak se o rozvody zajímá veřejné mínění celé Evropy a jak se také v Rusku stále častěji objevují podobné případy. Když postřehl, že v kupé zní pouze jeho hlas, odmlčel se a obrátil se k starci.

„Za starých časů to nebyvalo, vidíte?“ řekl s přívětivým úsměvem.

Stařec chtěl odpovědět, ale vtom se vlak rozjel – stařec smekl čepici, pokřižoval se a šeptem se modlil. Advokát odvrátil zrak a uctivě vyčkával. Když se stařec domodlil a třikrát se přežehnal křížem, pevně, zpříma si nasadil čepici, usadil se pohodlněji a promluvil:

„I stávalo se to dřív taky, milostivý pane, ale tolik toho nebylo. Dneska už to ani jinak nejde. Dneska jsou lidi moc vzdělaní.“

Vlak přidával na rychlosti, rachotil na výhybkách, a tak jsem špatně slyšel, ale rozhovor mě zajímal, proto jsem si přisedl blíž. V nervózním pánovi se zřejmě také probudil zájem – sice se nezvedl z místa, ale poslouchal.

„Jakou vinu na tom nese vzdělání?“ řekla dáma s téměř nezmatelným pousmáním. „Myslíte, že je lepší takový sňatek jako za starých časů, když se ženich a nevěsta ani neznali?“ pokračovala – podle zvyku mnoha dam neodpovídala na slova svého spolubesedníka, ale na slova taková, o nichž soudila, že je spolubesedník pronést může. „Nevěděli, jestli se mají rádi, jestli se vůbec mohou mít rádi, brali si toho, kdo se namanul, a potom se celý život trápili. Myslíte, že tohle bylo lepší?“ Svou řečí mířila na mne a na advokáta, a nejméně na starce, s nímž hovořila.

„Lidi jsou moc vzdělaní,“ opakoval obchodník a pohrdavě se zadíval na dámu, aniž odpověděl na její otázku.

„Rád bych věděl, jak si vysvětlujete souvislost mezi vzděláním a mezi manželskými rozpory,“ řekl advokát s nepatrným úsměvem.

Obchodník se chystal k odpovědi, ale dáma ho předešla.

„Ba ne, ty doby jsou pryč,“ řekla. Ale advokát ji zarazil.

„Ne, ne, jen mu dovolte, ať vyjádří svůj názor!“

„Všecky hlouposti povstaly ze vzdělání,“ energicky prohlásil stařec.

„Přinutí k sňatku takové partnery, kteří se nemají rádi, a pak se diví, že spolu žijí v nesvárech,“ vychrlila dáma a přitom se ohlížela po advokátovi a po mně a dokonce i po příručím, který se zvedl ze svého místa, opřel se lokty o opěradlo a s úsměvem sledoval naši debatu. „Jenom dobytek může hospodář pářit podle svého přání, mezi lidmi přece existují určité sympatie, vztahy,“ pokračovala dáma – zřejmě chtěla obchodníka popíchnout.

„To jsou zbytečné řeči, milostpaní,“ řekl stařec, „dobytěk je dobytek, kdežto lidé žijou podle zákona.“

„Jak tedy může někdo žít s člověkem, kterého nemiluje?“ rychle namítla dáma – chtěla vyložit své názory, které jistě pokládala za nesmírně originální.

„Dřív si s tímhle nikdo nelámал hlavu,“ přesvědčivě řekl stařec, „to až teď panují takové zvyky. Dneska stačí málo a už ženská vyhrožuje, že od muže uteče. Na vsi se už taky zavedla taková móda. Tady máš svoje košile a kačata, řekne taková ženská, a já se nastěhuju k Váňovi, ten má víc vlasů než ty. A potom babo rad! Ženská musí mít strach, to je to hlavní.“

Příručí se podíval na advokáta, na dámu, na mne – zřejmě tajil smích a byl připraven se obchodníkovi vysmát nebo jeho slova schválit – podle toho, jak se budeme tvářit my.

„Jaký strach, prosím vás?“ zeptala se dáma.

„Jaký? Musí se bát svého muže! Takový strach myslím!“

„To se nezlobte, vážený, ale tyhle doby už doopravdy minuly!“ řekla dáma dokonce trochu zlostně.

„Kdepak, milostpaní, tyhle doby nepominou. Eva jako ženská byla stvořena z mužova žebra a tak to zůstane na věky věkův,“ řekl stařec a tak přísně a vítězoslavně potřásl hlavou, že příručí okamžitě odhadl jeho vítězství a hlučně se rozesmál.

„Takový názor máte jenom vy, muži,“ nevzdávala se dáma a po-
dívala se po nás, „sobě jste dali svobodu a ženu byste chtěli držet
pod zámkem. Ale vy sami si můžete dovolit všechno.“

„Nikdo nikomu žádné dovolení nedává, tady jde o to, že mužský
vám domů nic nepřivleče, kdežto ženská je jednou křehká nádoba,“
naléhavým tónem pokračoval obchodník.

Jeho přesvědčivý tón zřejmě na posluchače zapůsobil, dokonce
i dámě připadalo, že je přemožena, ale zbraně dosud nesložila.

„Já si ovšem myslím – a s tím vy jistě budete souhlasit – že žena
je přece člověk a má právo na stejné city jako muž. Co tedy má dělat,
když svého muže nemiluje?“

„Nemiluje!“ výhrůžně opakoval obchodník a zachmuřil obočí
i rty. „Tak se do něho zamiluje!“

Tento překvapivý argument se příručím obzvlášť zalíbil, takže
vydal jakýsi zvuk na znamení souhlasu.

„Ale ne, ona se do něho nezamiluje,“ namítla dáma, „a když někdo
necítí lásku, tak ho k ní přece nemůžete přinutit.“

„A co když žena svého muže podvede?“ řekl advokát.

„To se nesmí,“ řekl stařec, „na to se musí dát dobrý pozor.“

„Ale co když se to stane, co potom? Přece se to stává.“

„Někde se to možná stává, ale mezi námi ne,“ řekl stařec.

Všichni se odmlčeli. Příručí sebou zavrtěl, přisunul se ještě blíž,
a aby nezůstal pozadu, s úsměvem začal:

„Ale v našich kruzích, panstvo, se taky stal takový skandál. Ono
se o tom těžko rozhoduje. Byla to jedna ženská, račte dovolit, tak
trochu do větru. A vyváděla zle. Ten její byl slušný chlap, měl školy.
Nejdřív si začla s účetním. Taky to nejdřív zkusil domluvit jí po
dobrém. Nepřestala. Vyváděla, co nejhoršího mohla. Pak mu začla
krást peníze. Tak ji za to zmlátil. Ať dělal, co dělal, vyváděla čím dál
hůř. Spustila se dokonce i s nepokřtěným chlapem, s jedním židem,
račte prominout. Tak co měl dělat? Vyhnal ji z domu. Žije sám a ona
se tahá s mužskými.“

„Protože je to trouba,“ řekl stařec. „Kdyby jí to byl zarazil hned na začátku, kdyby ji byl pořádně zkrotil, tak by dala pokoj. Žádnou svobodu, hned od začátku! Nevěř koni na poli a ženské v domě.“

Přišel průvodčí zkontrolovat jízdenky do příští stanice. Stařec mu podal lístek.

„Ano, ano, panstvo, člověk musí ženskou zkrotit včas, jinak je konec.“

„Ale vždyť vy sám jste před chvílí vyprávěl, jak se ženatí muži bavili na jarmarku v Kunavině?“ řekl jsem, protože jsem se nemohl přemoci.

„To je jiná věc,“ namítl obchodník a pohroužil se v mlčení.

Když se ozvala píšťala, zvedl se, vytáhl tlumok pod lavicí, zapnul se, nadzvedl čepici, a když vlak zabrzdil, vystoupil.

II

Sotva stařec odešel, promluvil o něm hned několik lidí najednou.

„Děda je ze staré školy,“ řekl příručí.

„To je chodící katechismus,“ prohlásila dáma. „Takové primitivní představy o ženě a o manželství!“

„Zajisté, panstvo, k evropskému názoru na manželství máme daleko,“ řekl advokát.

„Důležité je přece právě to, co takoví lidé vůbec nechápou,“ řekla dáma, „že totiž manželství bez lásky není žádné manželství, že pouze láska manželství posvěcuje a že skutečné manželství je pouze takové, které je láskou posvěceno.“

Příručí naslouchal a usmíval se, snažil se vtisknout do paměti co nejvíc z toho učeného rozhovoru, aby to později mohl jinde uplatnit.

Když dáma hovořila, ozval se za mnou jakýsi zvuk, snad náznak smíchu nebo vzlyk. Ohlédli jsme se a viděli jsme našeho souseda, samotářského prošeďivělého pána s lesklýma očima, kterého zřejmě náš hovor tak zaujal, že nepozorovaně přistoupil až k nám. Stál s rukou na opěradle a byl zřejmě velmi rozčilen. Zrudl a na tváři se mu cukal sval.

„Prosím vás, jaká láska... láska... láska... posvěcuje manželství?“ zeptal se zajímavě.

Dáma si všimla jeho rozčilení, a proto se snažila odpovědět co možná vlídně a důkladně.

„Láska skutečná... Když mezi mužem a ženou taková láska existuje, je možné i manželství,“ řekla.

„Ano, zajisté, ale co račte rozumět tou skutečnou láskou?“ ostýchavě řekl pán s lesklýma očima a rozpačitě se usmál.

„Každý přece ví, co je láska,“ řekla dáma – zřejmě si přála rozhovor ukončit.

„Ale já to nevím,“ řekl pán. „Musíte určit blíže, co tím rozumíte...“

„Jak to? Vždyť je to velmi prosté,“ řekla dáma, ale zamyslela se. „Láska? Láska je cit, kterým dáváme přednost jednomu nebo jedné před všemi ostatními,“ řekla.

„Jak dlouho platí taková přednost? Měsíc? Dva dni, půl hodiny?“ pronesl bělovlasý pán a zasmál se.

„Promiňte, ale vy máte zřejmě na mysli něco jiného.“

„Nikoli, prosím, já mám na mysli totéž.“

„Tato dáma soudí,“ přidal se advokát, „že sňatek musí být především důsledkem náklonnosti, lásky, chcete-li, a teprve když tato láska vskutku existuje, může se manželství pokládat za něco, řekli bychom posvátného. A tudíž každé manželství, které není založeno na přirozené náklonnosti, tedy na lásce, chcete-li, nemá ani platnost mravní. Tak jste to myslela?“ zeptal se dámy.

Dáma kývnutím hlavy vyjádřila souhlas s tímto výkladem.

„Poté...,“ pokračoval advokát, ale první pán, jemuž se teď oči rozhořely plamenem, se už zřejmě nemohl ovládnout, a aniž nechal advokáta domluvit, začal:

„Ne, mám na mysli totéž co vy, tu přednost jednoho nebo jedné před všemi ostatními, ale pouze se ptám: jak dlouhé trvání má tato přednost?“

„Jaké trvání? Dlouhé, někdy trvá po celý život,“ řekla dáma a pokrčila rameny.

„Ale to přece existuje pouze v románech, a v životě nikdy. V životě si dávají lidé tuto přednost před ostatními po léta, ale i to je velmi vzácné, častěji to jsou jen měsíce, a leckdy pouhé týdny, dny, hodiny,“ tvrdil pán a nepochybně věděl, že nás svými názory zaráží, ale těšilo ho to.

„Co to říkáte, prosím vás! To přece není pravda. Dovolte!“ vykřikl jsme všichni tři naráz. Dokonce i příručí vydal jakýsi zvuk na znamení nesouhlasu.

„Ale ovšem, panstvo, já vím,“ překřikoval nás prošedivělý pán, „vy hovoříte o tom, co se za skutečnost považuje, kdežto já mluvím o tom, co skutečně je. To, co vy nazýváte láskou, cítí každý muž ke každé krásné ženě.“

„Ale to je strašné! Mezi lidmi přece existuje cit, který se jmenuje láska a který netrvá jen měsíce nebo roky, ale celý život?!“

„Ne, neexistuje! I když připustím, že by si muž vybral určitou ženu pro celý život, pak si ta žena se vši pravděpodobností vybere jiného, a tak to odjakživa na světě bylo a bude,“ řekl, vytáhl pouzdro na cigarety a zapálil si.

„Ale platí přece i vzájemný cit,“ namítl advokát.

„Nikoli, to je vyloučeno,“ ohradil se pán, „právě tak je vyloučeno, aby ve voze hrachu ležely dva označené hrášky právě vedle sebe. A kromě této nepravděpodobnosti platí ještě jedno – a to je přesycenost. Milovat po celý život jednu nebo jednoho, to je totéž, jako kdybychom řekli, že jedna svíčka bude hořet celý život,“ řekl a lačně vdechl kouř.

„Ale vy ustavičně hovoříte o lásce tělesné. Popíráte snad i lásku, která je založena na společných ideálech, na duševní spřízněnosti?“ zeptala se dáma.

„Duševní spřízněnost! Společné ideály!“ opakoval a vydal svůj typický zvuk. „Ale pak není důvodu proč spolu spát – omluvte mou neomalenost! Protože v důsledku společných ideálů spolu dvojice spí,“ řekl a nervózně se zasmál.

„Ale dovolte, prosím,“ řekl advokát, „fakta mluví proti tomu, co tvrdíte. Vidíme, že manželství existují, že celé lidstvo nebo jeho převážná část v manželství žije a mnozí stráví v ušlechtilém manželství celá dlouhá léta.“

Prošedivělý pán se opět zasmál.

„To tvrdíte vy, že manželství je založeno na lásce, zatím co já vyjadřuji pochybnosti o tom, že existuje jiná láska než láska smyslná, a vy mi dokazujete, že láska je, poněvadž existuje manželství. Ale manželství je přece za našich časů pouhý podvod!“

„Račte prominout,“ řekl advokát, „ale já tvrdím pouze to, že manželství existovala a existovat budou.“

„Existují. Ale proč existují? Budou existovat a existovala u těch, kdo ve sňatku vidí něco záhadného, nějaké tajemství, které se uzavírá před Bohem. Pro ty existují, ale pro nás nikoli. V našich kruzích uzavírají lidé sňatek, ale nevidí v něm nic jiného než kuplířství, a je to buď podvod nebo násilí. Když je to podvod, dá se to ještě snést. Muž a žena pouze klamou ostatní, tváří se, že žijí monogamně, ale zatím setrvávají v polygamii. Je to špinavost, ale ještě to ujde. Daleko častěji se ovšem stává, že muž a žena navenek převezmou povinnost strávit společně celý život, a po jednom měsíci už se nenávidí, chtějí se rozejít, a přece spolu žijí, a to je pak strašlivé peklo, kvůli kterému se tak mnozí dávají na pití, střílejí se, zabíjejí a otravují sebe i druhého...“ Muž hovořil stále rychleji, nenechal nikoho pronést jediné slovo a rozpaloval se stále víc. Všichni mlčeli. Bylo to trapné.

„Ano, není pochyb o tom, že v manželství dochází ke kritickým okamžikům,“ řekl advokát, aby přerušil ten nezdvořile vášnivý rozhovor.

„Vy jste zřejmě uhodl, kdo jsem?“ tiše a s podivným klidem pronesl šedivý pán.

„Ne, nemám to potěšení.“

„O žádné zvláštní potěšení nejde. Já jsem Pozdnyšev, ten, koho potkala ona kritická chvíle, o které jste se zmínil, ten okamžik, kdy zabil svou ženu,“ řekl a rychle se přitom podíval po každém z nás.

Nikdo neměl dost duchapřítomnosti, aby něco pronesl, a tak všichni mlčeli.

„Nevadí,“ řekl muž a znovu vydal svůj charakteristický zvuk. „Prosím za prominutí...! Nebudu vás obtěžovat.“

„Nikoli, nikoli, co vás napadá...,“ řekl advokát, aniž sám věděl, proč to říká.

Ale Pozdnyšev ho neposлуouchal – rychle se otočil a vrátil se na své místo. Pán s dámou si šeptali. Seděl jsem vedle Pozdnyševa

a mlčel – nebyl jsem s to vymyslet nějakou větu. Na čtení nebylo vidět, proto jsem zavřel oči a dělal jsem, že se mi chce spát. Tak jsme mlčky dojeli do příští stanice.

Na této stanici se pán s dámou přestěhovali do jiného vozu – tak se o tom dohodli už dříve s průvodčím. Příručí si ustlal na lavici a usnul. Pozdnyšev stále ještě kouřil a pil čaj.

Když jsem otevřel oči a pohlédl na něho, energicky, podrážděně se ke mně obrátil.

„Možná, že je vám teď protivné se mnou sedět, když víte, kdo jsem? Odejdu.“

„Ne, ne, co vás napadá!“

„Tak nemáte chuť? Ale je silný.“ Nalil mi čaj.

„Jenom povídají... A pořád lžou...“, poznamenal.

„O čem mluvíte?“ zeptal jsem se.

„Pořád o stejné věci. O té jejich lásce a o tom, co vlastně ta láska je. Ale vám se možná chce spát?“

„Vůbec ne.“

„Povím vám tedy, jak mě právě ta láska dovedla až k tomu, co se stalo, chcete?“

„Ano, pokud to pro vás nebude těžké.“

„Ne, pro mne je těžké mlčet. Vypijte si ten čaj. Nebo je moc silný?“

Čaj byl skutečně tmavý jako pivo, ale vypil jsem sklenici. V té chvíli vstoupil průvodčí. Muž ho mlčky doprovodil vzteklým pohledem a promluvil teprve tehdy, když průvodčí odešel.

III

„Tak vám to tedy povím... Opravdu o to stojíte?“

Opakoval jsem, že velmi. Odmlčel se, přejel si rukama po obličeji a začal:

„Když mám vyprávět, musím začít úplně od začátku. Musím povědět, jak a proč jsem se oženil a jaký jsem byl před sňatkem.

Až do svatby jsem žil jako všichni lidé z našich kruhů. Jsem statkář a kandidát univerzity a býval jsem maršálek šlechty. Až do sňatku jsem žil jako všichni, vedl jsem prostopášný život a jako všichni lidé našich společenských vrstev jsem byl přesvědčen, že takový rozmařilý život je naprosto správný. O sobě jsem soudil, že jsem pohledný a naprosto mravný muž. Nebyl jsem žádný svůdce, neměl jsem zvrácené sklony, nedělal jsem z toho cíl života, jako to dělali mnozí mí vrstevníci, ale oddával jsem se své zhýralosti se vši počestností, slušně a v zájmu zdraví. Vyhýbal jsem se ženám, které mne mohly připoutat dítětem nebo svou náklonností. Je ostatně docela možné, že se vyskytly i ty děti, i ty náklonnosti, ale já se tvářil, že nic nevidím. A právě to jsem považoval za mravné, dokonce jsem byl na to pyšný.“

Zarazil se a vydal svůj zvuk – zřejmě ho vyluzoval vždycky, kdykoli ho napadla nějaká nová myšlenka.

„Ale to přece je to největší darebáctví,“ vykřikl. „Neřest přece neplatí ve smyslu tělesném, vždyť žádná tělesná nevázanost není neřestná. Skutečná neřestnost je právě v tom, když se osvobodíme od mravních závazků vůči ženě, se kterou vstupujeme v tělesný styk. A právě toto osvobození jsem si kladl za zásluhu. Vzpomínám si, jak mne jednou trápilo, že už jsem nestačil zaplatit ženě, která se mi zřejmě oddala proto, že se do mne zamilovala. Uklidnil jsem se teprve tehdy, když jsem jí poslal peníze – tak jsem dokázal, že se

po mravní stránce necítím nikterak vázán. Nepřikyvujte, jako byste se mnou souhlasil," okřikl mne. „Vždyť já to znám. Vy všichni, i vy, i vy – pokud nejste nějaká vzácná výjimka – i vy máte v nejlepším případě stejné názory, jako jsem tehdy měl já. Ale nevádí, promiňte mi to," pokračoval, „jde totiž o to, že je to všechno strašné, strašné, strašné!“

„Co je strašné?“ zeptal jsem se.

„Ta propast hříchů, ve které se zmítáme, pokud jde o náš vztah k ženám. Ano, vážený, nedokážu o tom hovořit klidně – nikoli proto, že mne potkal ten okamžik, jak říkal on, ale proto, že ve chvíli, kdy mne to potkalo, se mi otevřely oči a já spatřil všechno v docela jiném světle. Všechno bylo naruby, všechno bylo naruby!“

Zapálil si cigaretu, opřel se lokty o kolena a pokračoval.

Ve tmě mu nebylo vidět do obličeje, drnčením vagónu pronikal pouze jeho příjemný, působivý hlas.

IV

„Ano, vážený pane, teprve když jsem překonal svá strašná muka, pochopil jsem, kde je kořen toho všeho, pochopil jsem, co má být, a proto jsem spatřil veškerou hrůzu toho, co je.

Račte si tedy vyslechnout, jak a kdy začalo to, co mne dovedlo až k onomu okamžiku. Začalo to, ještě mi nebylo šestnáct. Chodil jsem na gymnázium a můj starší bratr studoval prvním rokem na univerzitě. Ženy jsem dosud neznal, ale stejně jako všechny nebohé děti našich společenských kruhů jsem už nebyl nevinný chlapec. Už druhý rok mě kazili ostatní hoši; už mne trápila žena, ale nikoli žena jakákoli, nýbrž žena jako sladké cosi, žena jako taková, každá žena, nahá žena. Má samota byla nemravná. Trápil jsem se stejně jako devadesát devět procent našich mladíků. Děsil jsem se, trpěl jsem, modlil se a klesal. Už jsem byl mravně rozvrácen v myšlenkách i ve skutečnosti, ale dosud jsem neučinil poslední krok. Hynul jsem sám, nevložil jsem ovšem dosud ruku na jinou lidskou bytost. Ale bratrův kolega, také student, veselá kopa, takzvaný dobrý kamarád, to znamená největší lump, který nás naučil pít a hrát karty, nás při jedné pitce přemluvil, abychom jeli tam. Jeli jsme. Bratr byl také ještě nevinný a klesl téže noci. A já, patnáctiletý kluk jsem zneuctil sama sebe a zúčastnil jsem se i zhanobení ženy, aniž jsem chápal, co dělám. Vždyť jsem od starších nikdy neslyšel, že to, co jsem tehdy učinil, je špatné. Ani teď to mladí od nikoho neuslyší. Pravda, zmiňují se o tom přikázání, ale ta jsou dobrá jen na to, aby je člověk znal, když je zkoušen při hodině náboženství, ovšem ani ve škole nejsou tak důležitá jako kupříkladu poučka o užívání „ut“ v podmiňovacích větách.

Od žádného z těch dospělých, kterých jsem si vážil, jsem nikdy neslyšel, že by na tom bylo něco špatného. Naopak, lidé, které jsem

ctil, mi říkali, že to bylo správné. Tvrdili, že se po tom uklidní mé trápení a mé zápasy, četl jsem to a říkali mi to ti starší, že prý je to užitečné pro zdraví. Kamarádi zase prohlašovali, že to je dokonce záslužný čin, hrdinský kousek. Takže nikdo na celé věci neviděl než dobré stránky. Strach z nákazy? Ale s tím se počítá předem. Pečuje o to naše starostlivá vláda. Pravidelně sleduje činnost veřejných domů a zabezpečuje gymnazistům neřest. Platí lékařům, aby se starali. Tak to má být. Oni přece tvrdí, že neřest je zdravá, oni přece organizují její pravidelnost a správnost. Znímám matky, které se v tomto směru starají o zdraví svých synů. A věda je posílá do veřejných domů.“

„Proč věda?“ zeptal jsem se.

„A kdo tedy jsou lékaři? Představitelé vědy. Kdo kazí mladé hochy tvrzením, že to je důležité pro zdraví? Oni. A potom s ohromnou důležitostí léčí syfilidu.“

„A proč by neměli léčit syfilidu?“

„Kdyby jedno promile veškerého úsilí, které na její léčbu vynaloží, věnovali na to, aby byla neřest vykořeněna, dávno by po syfilidě nebylo potuchy. Oni se totiž vůbec nesnaží o nějaké vykořenění, naopak, oni neřest podporují, oni jí dokonce zajišťují dobré podmínky. Ale o to nejde. Jde totiž o to, že stejně jako devadesát procent a možná ještě víc mladíků – nejen z našich kruhů, ale ze všech vrstev, dokonce i vesnických mládenců – potkala i mne ta strašná věc, že jsem nepodlehl přirozenému svodu půvabné ženy, nějaké své známé. Nikoli, žádná žena mě nesvedla – já padl proto, že mé okolí vidělo v tomto pádu buď nejsprávnější a zdraví nejprospěšnější úkon, nebo tu nej přirozenější zábavu, zábavu nejen odpustitelnou, ale pro mladého muže dokonce velmi nevinou. Ani jsem si neuvědomoval, že to je pád – jen jsem se prostě začal oddávat oné činnosti, která je dílem užitečná, dílem příjemná, a která přináleží určitému věku – tak mne o tom alespoň všichni přesvědčovali – a proto jsem se začal oddávat této neřesti stejně, jako jsem začal

kouřit nebo pít. A přece jen v tom prvním poklesku bylo cosi zvláštního a jímavého. Pamatuji se, že vzápětí, ještě v onom pokoji, dřív než jsem ho opustil, se mne zmocnil smutek, nevýslovný smutek, že bych se byl nejraději rozplakal nad ztrátou své nevinnosti, nad věčným zánikem svého vztahu k ženě. Ano, vážený pane, přirozený a prostý vztah k ženě byl pro mne ztracen navždy. Od těch dob už jsem čistý poměr k ženě nepoznal a poznat jsem nemohl. Stal se ze mne sukničkář. Být sukničkář, to je fyzický stav, stejně jako třeba u morfinisty, pijáka nebo kuřáka. Tak jako morfinisti, pijáci a kuřáci nejsou normální lidé, tak i člověk, který pro svou rozkoš poznal několik žen, už není normální, ale je navždycky zkažený holkař. Tak jako pijáka a morfinistu poznáte ihned podle obličeje a chování, poznáte stejně i holkaře. Může se načas ovládnout, může bojovat, ale už nikdy nenabude prostého, bezelstného, čistého, kamarádského vztahu k ženě. Poznáte ho ihned podle toho, jak se podívá na mladou ženu, jak si ji prohlédne. Ze mne se také stal takový prostopášný chlap, zůstal jsem takový – a právě to mne také zničilo.

V

Ano, vážený pane. Tak to šlo dál a dál, vyskytly se nejružnější odchylky. Bože můj! Když si vzpomenu na všechna svá darebáctví, jímá mě hrůza! Kdybyste věděl, jak vzpomínám na ty doby, když si mne kamarádi dobírali pro mou tak zvanou nevinnost. Co se toho navykládalo o zlaté mládeži, o důstojnících, o Pařížanech! A všichni ti pánové – já ovšem s nimi – všichni ti třicetiletí zhýralci, kteří měli na svědomí stovky nejružnějších přečinů vůči ženám, vstupovali vymydlení, oholeni, naparfémovaní, v čistém prádle a ve fraku nebo v uniformě do salónu nebo do plesového sálu jako emblémy mravní čistoty, prostě kouzlo!

Uvědomte si přece, co by být mělo a co je. Kdyby ve společnosti přistoupil k mé sestře nebo dceři takový pán, o jehož způsobu života dobře vím, měl bych ho přece odvolat stranou a pošeptat mu: Poslyš, příteli, já přece vím, jaký vedeš život, jak trávíš noci a s kým. Tady jsi na špatné adrese. Tady jsou čisté, nevinné dívky. Odejdi! Tak by to mělo být. Ale my naopak jásáme, když se takový pán objeví a když při tanci objímá naši sestru nebo dceru – pokud je bohatý a má styky. Třeba po nějaké baletce prokáže čest i mé dceři. A pokud by se možná vyskytly nějaké následky, pán třeba churaví – na tom nezáleží. Máme teď dobré lékaře. Nedivte se, já opravdu znám několik případů, kdy rodiče z nejvyšších kruhů s radostí provdali své dcery za syfilitiky. Takové svinstvo! Přece musí nastat chvíle, kdy takové svinstvo, taková lež budou usvědčeny!“

Několikrát vyloudil ty podivné zvuky a pak se napil čaje. Byl to strašně silný čaj – neměli jsme dost vody, abychom jej mohli rozředit. Cítil jsem, že ty dvě sklenice čaje, které jsem vypil, mne mimořádně rozrušily. Snad i na něho čaj působil, protože byl stále rozčilenější. Jeho hlas nabýval na síle a zněl stále zpěvavěji.

Ustavičně měnil polohu těla, smekal čepici, znova si ji nasazoval a také jeho obličej se podivně měnil v šeru, které nás obklopovalo.

„Tak jsem tedy žil i já až do svých třiceti let, ovšem ani na okamžik jsem se nikdy nevzdal plánu, že se chci oženit a zařídit si ten nejušlechtlejší a nejčistší rodinný život, a s tímto záměrem jsem se také ohlížel po dívce, která by mi vyhovovala. Topil jsem se v bahně neřesti a zároveň jsem zkoumal dívky, které by mne svou čistotou byly hodny. Mnohou jsem odvrhl právě proto, že mi nebyla dost nevinná. Nakonec jsem objevil takovou, o které jsem usoudil, že je mne hodna. Byla to jedna ze dvou dcer penzenského statkáře, kdysi bohatého muže, který přišel na buben.

Jednou večer jsem se s ní projížděl na lodce – když jsme se v noci při měsíčním světle vraceli domů a já se obdivoval její krásné postavě, upnuté v žerzejových šatech, a jejím loknám, usoudil jsem náhle, že to je ona. Toho večera se mi zdálo, že chápe všechno, všechno, co já cítím a myslím – a že já sám myslím v těch chvílích na ty nejvznešenější věci. V podstatě to bylo tím, že jí ty žerzejové šaty mimořádně slušely, stejně jako lokny, a že po tom dnu, který jsem strávil v její blízkosti, jsem zatoužil po blízkosti ještě větší.

Je to zvláštní, jak silná bývá iluze o tom, že krása je dobro. Krásná žena říká hlouposti, člověk ji poslouchá a neuvědomuje si, že to je hloupost, její slova mu připadají chytrá. Krásná žena mluví a páchá ohavné věci a nám to připadá roztomilé. A když neříká hlouposti, ani ohavnosti a je krásná, jsme okamžitě přesvědčeni, že je úžasně chytrá a počestná.

Nadšeně jsem se vrátil domů, rozhodnut, že ona je vrchol mravní dokonalosti a tudíž je hodna stát se mou ženou, a hned příštího dne jsem ji požádal o ruku.

Jaký to je zmatek, prosím vás! Z tisíce mužů, kteří mají před svatbou – a to nejen v našich kruzích, ale naneštěstí i mezi prostým lidem – stěží najdeme jediného, který by už před svatbou nebyl vlastně ženat aspoň desetkrát, někdy i stokrát nebo tisíckrát jako

Don Juan. Slýchám – a také pozoruji, že teď opravdu existují mladíci velmi mravní, kteří tuší a také si uvědomují, že manželství není žert, ale vážná věc. Bůh jim pomáhej! Ale za mých časů jste takového nenašel ani mezi deseti tisíci. Vědí to všichni, ale tváří se, že nevědí nic. V každém románu jsou dopodrobna vypsány city hrdinů, rybníky, křoviska, kolem kterých se procházejí, ale když autoři popisují jejich velikou lásku k určité dívce, ani se nezmíní o tom, co se s oním zajímavým hrdinou dělo dřív. Nezmíní se ani slůvkem o jeho návštěvách v nevěstincích, o panských, o kuchařkách, o manželkách jiných mužů. A pokud se takové neslušné romány vyskytují, pak se nedostanou čtenáři do ruky – a především těm, které to potřebují vědět nejvíc, totiž dívkám. Nejdřív se dívkám namlouvá, že ta prostopášnost, která z poloviny zaplňuje život našich měst, ba dokonce i našich vesnic, vůbec neexistuje. Potom si na tu přetvářku tak zvyknou, až nakonec jako Angličané začnou upřímně věřit, že my všichni jsme mravní a že žijeme v počestném světě. A ty ubohé chudinky tomu docela vážně věří. Tak tomu věřila i má nešťastná žena. Vzpomínám si, že už jako ženich jsem jí ukázal svůj deník, ze kterého se mohla alespoň něco dovědět o mé minulosti, hlavně o mém posledním poměru – mohla se o něm doslechnout od lidí, a proto jsem usoudil, že je nezbytné jí to povědět. Vzpomínám si, jak byla vyděšená, omráčená, zoufalá, když se to dověděla a když to pochopila. Poznal jsem, že mne tenkrát chtěla opustit. Proč to neudělala!“

Vydal svůj zvuk, potom upil doušek čaje.

VI

„Ale ne, tak je to lepší, tak je to lepší!“ vykřikl. „Patří mi to! Ale o to nejde. Chtěl jsem říci, že zklamání postihuje pouze ty nebohé dívky. Matky to přece vědí, hlavně matky, vždyť byly vychovány svými vlastními manžely, matky to vědí výborně. Tváří se, že věří v nevinnost mužů, ale ve skutečnosti jednají docela jinak. Dobře vědí, na jakou udici mají lovit muže pro sebe i pro své dcery.

Muži to přece nevědí, a nevědí to proto, že vědět nechtějí, kdežto ženy to znají velmi dobře – že totiž ta nejušlechtilejší láska, láska poetická, jak my říkáme, nezávisí na hodnotách mravních, ale na tělesném sblížení a zároveň ovšem na účesu, na šatech, na jejich barvě a střihu. Zeptejte se zkušené kokety, která si vytkla za cíl okouzlit nějakého muže, co bude riskovat raději: aby v přítomnosti muže, kterého svádí, byla usvědčena ze lži, krutosti, dokonce i z prostopášnosti, nebo se před ním objevila v ošklivých, špatně ušitých šatech. Každá zvolí to první. Ví, že muži ustavičně lžou o vznešených citech, ale potřebují jenom tělo – proto jí odpustí kdejakou ohavnost, ale mizerný, nevkusný, nemoderní oblek neodpustí nikdy. Koketní žena jedná uvědoměle, ovšem jedná tak i každá nevinná dívka, aniž to ví – jedná jako živočich.

Proto nosí ty zatracené šaty z žerzeje, ty honzíky, proto odhalují ramena, ruce a málem i prsa. Ženy, které s mimořádným úspěchem absolvovaly školu mužů, vědí velmi dobře, že všechny hovory o vznešených věcech jsou pouhé řeči a že muž potřebuje jenom tělo a všechno to, co toto tělo předvádí v nejpůsobivějším světle. A tak se to také dělá. Odvrhněme tedy ten špatný návyk, který se pro nás stal druhou přirozeností, a nazírejme život našich vyšších vrstev takový, jaký je, v jeho veškeré nestoudnosti – vždyť je to jen a jen nevěstinec. Nesouhlasíte? Račte dovolit, já vám to dokážu,“ vychrlil,

aniž mne nechal domluvit. „Vy tvrdíte, že ženy naší společnosti mají jiné zájmy než ženy z veřejných domů, kdežto já tvrdím, že to není pravda a dokážu vám to. Jestliže se lidé odlišují podle životních cílů, podle vnitřního obsahu života, pak se tato odlišnost musí nesporně projevit i na zevnějšku – zevnějšek bude tedy rozdílný. Ale porovnejte ty opovrhované nešťastnice se slečnami z nejvyšší společnosti: stejný přepych, stejné fazóny, stejné parfémy, stejně odhalené ruce, ramena, prsa, stejně obtažené a vystrčené zadky, táž vášně pro drahokamy, pro drahé lesklé předměty, tytéž zábavy, tance a hudba i zpěv. Ty i ony vás lákají všemi prostředky. Není tu žádný rozdíl. Když budeme soudit přísně, můžeme říci, že prostitutky pro krátkou lhůtu pohrdáme, kdežto prostitutek pro lhůtu dlouhou si vážíme.

VII

Ano, vážený pane, tak jsem se dal nachytat na žerzej, na lokny, na honzíky. Nebylo to těžké, protože jsem byl vychován v takových podmínkách, při kterých se zamilovaní lidé pěstují jako okurky v pařeništi. Přemíra sytých pokrmů a naše nicnedělání, to přece není nic jiného, než systematické rozněcování chtíče. Divte se tomu, jak libo, ale je to tak. Vždyť já sám jsem byl slepý až do poslední chvíle. Ale teď jsem prohlédl. A proto se také tolik trápím – že jsou všichni slepí a přitom mluví takové nesmysly jako ta paní.

Ano, ano, vzácný pane, letos zjara pracovali blízko mne dělníci na železničním náspu. Obyčejné jídlo takového venkovana, to je chléb, cibule, kvas. A je zdravý, veselý, vykonává běžné polní práce. Když se najme na práci na trati, sní denně mísu kaše a půl kila masa. Ale to maso spotřebuje na šestnáct hodin práce s půlmetrárovým trakařem. A stačí mu to. A co my, když za den sníme kilo masa, zvěřinu, nejrůznější pikantnosti, nápoje – kam to všechno jde? Na výstřelky našich smyslů. A pokud to jde na to a záchranná záklopka je otevřena, je to všechno dobré. Ale když tu záklopku uzavřete, jako jsem to dočasně udělal já, neprodleně dojde ke vzrušení – a pronikne-li toto vzrušení prizmatem našeho nepřirozeného života, projeví se jako láska nejčistšího ražení, někdy dokonce jako láska platonická. Já se také zamiloval, jako každý. A všechno bylo, jak má být: okouzlení, nadšení i poezie. V jádru byla tahle má láska jednak dílem matinky a švadlen, jednak důsledkem nadměrného množství potravin, které jsem při svém prázdném životě zkonsumoval. Kdyby tedy nebylo těch projížděk na loďkách, kdyby nebylo švadlen, které šijou přiléhavé šaty atd., a kdyby má budoucí choť byla oblečena do ohavného županu a seděla doma,

a já naopak žil v normálních podmínkách jako člověk, který pozře jen tolik potravy, kolik potřebuje k práci, a kdyby ona záchranná záklopka byla otevřena – náhodou se právě v té době uzavřela – nebyl bych se zamiloval a k ničemu by nedošlo.

VIII

A tak se to všechno hodilo k sobě – můj stav, i pěkné šaty, i zdařilá projížďka na lodičkách. Dvacetkrát se to nepodařilo, po jedena-dvacáté to vyšlo. Jako past. Já se nesměju. Sňatky se teď přece připravují stejně jako pasti. Je to vlastně přirozené, že? Děvče dospělo, musíme je provdat. Zdálo by se, jak to není prosté, když děvče není mrzák a existují přece muži, kteří se chtějí ženit. Tak se to také za starých časů dělávalo. Dívka dospěla a rodiče vyjed-nali sňatek. Tak se to dělalo a tak to dělá téměř veškeré lidstvo. U Číňanů, Indů, mohamedánů, v Rusku mezi prostým lidem. Tak to dělá lidský rod nebo alespoň devadesát devět procent. Pouze jediné procento oněch sukničkářů, a možná ještě méně, usoudilo, že tak to není správné, a vymysleli si něco nového. Ale co znamená ten nový postup? Znamená to, že dívky sedí a muži chodí a vybírají jako na trhu. A děvčata sedí a myslí si: mne si vyber! Ne, tu ne, vyber si mne! Podívej se na má ramena a na to ostatní! – ale netroufnou si hlesnout. A my se jenom procházíme, okukujeme a dělá nám to dobře. Jen si nemyslete, říkáme si, já se chytit nedám. A tak si muži chodí, prohlížejí a jsou velmi spokojeni, že to všechno bylo uspo-řádáno kvůli nim. Ale kdo si nedá pozor, je bleskurychle polapen, a jaký byl!“

„A jak by se to tedy mělo dělat?“ poznamenal jsem. „To snad má žena sama učinit nabídku?“

„To já nevím, jak by se to mělo dělat. Ale když má být rovnost, ať je ve všem všudy. Došli jsme k závěru, že dohazování nevěst je ponižující, ale tohle je tisíckrát horší... Tam jsou práva a vyhlídky stejné, kdežto zde je žena buď otrokyně, vystavená na tržišti nebo návnada. Povězte některé matince nebo samotné dcerušce pravdu, že se nezajímá o nic jiného než jak ulovit ženicha. Bože, jaká by to

byla urážka! Ale vždyť se ničím jiným nezabývají a ničím jiným se také ani zabývat nemohou. Ale právě pohled na ty ubohé, nevinné dívky, leckdy ještě docela mladičké, pohled na to, jak se věnují tomuto zaměstnání – to je strašné! A kdyby se to aspoň provozovalo veřejně, ale to všechno je klam a šalba. – Ach, původ druhů, jak je to zajímavé! Ach, naše Líza má úžasný zájem o výtvarné umění! Přijdete na výstavu? Jak je to poučné! A co jízda trojkou, divadelní představení, symfonické koncerty! Ach, jak je to poutavé! Má Líza šíleně miluje hudbu! Proč jste odlišného názoru? A co projížďky na lodkách! – Ale za tím vším je pouze jediná myšlenka: Vem si mě, vem si Lízu! Ne, vem si mne! Tak to aspoň zkus! – Jaké svinstvo! Jaká lež!“ uzavřel, pak dopil čaj a pomalu ukládal sklenice a konvici.

IX

„Vždyť přece víte,“ začal, když uložil do tlumoku čaj a cukr, „vždyť přece víte, že právě ta nadvláda žen, kterou celý svět trpí, má svůj původ právě zde.“

„Jaká nadvláda žen?“ podivil jsem se. „Práva, většina práv je přece na straně mužů.“

„Ano, ano, právě to mám na mysli,“ přerušil mne. „Právě to, co vám chci říci, vysvětluje ten nezvyklý jev, že na jedné straně je zcela spravedlivé, když je žena dovedena až k nejhlubšímu stupni ponížení, kdežto na straně druhé vládne. Ženy platí za své ponížení stejně jako židi, kteří se mstí za svůj útisk peněžní mocí. – Ach tak, vy tedy chcete, abychom zůstali jenom obchodníky? Dobrá, tak my vás ovládneme jako obchodníci, říkají židi. Ach tak, vy si tedy přejete, abychom byly pouze předmětem vašich smyslů, dobrá, my vás tedy ovládneme právě jako onen předmět smyslů, říkají ženy. – Bezprávnost ženy není v tom, že nemůže hlasovat nebo vykonávat úřad soudkyně – v téhle činnosti netkví žádné právo – ale v tom, aby po pohlavní stránce byla rovna muži, aby měla právo mužů využívat nebo se jim vyhýbat podle svého přání, podle svého přání si mohla vybírat, a nikoli být vybírána. Říkáte, že to zní nejapně. Dobrá. Tak ať tedy nemá toto právo ani muž. Ted' je přece žena zbavena toho práva, které muž má. Aby tedy toto právo nastolila, působí na mužovy smysly a jejich prostřednictvím ho pokořuje tak, že si muž vlastně vybírá jen formálně, zatímco ve skutečnosti vybírá ona. A jestliže se tohoto prostředku jednou zmocnila, zneužívá ho a získává nad lidmi strašlivou moc.“

„Ale v čem vlastně spočívá ta strašlivá moc?“ zeptal jsem se.

„V čem? Je přece všude, ve všem. Stačí, když v kterémkoli velkém městě projdete obchody. Leží zde milióny, práce, která na to všechno

byla vynaložena, se nedá slovy docenit, ale všimněte si, jestli se v devíti desetinách těchto obchodů prodává také něco pro muže. Veškerý přepych života si žádají ženy a ženy jej podporují. Spočítejte továrny. Obrovská část továren vyrábí malicherné ozdoby, kočáry, nábytek, hračky pro ženy. Milióny lidí, celá pokolení otroků hynou v té galejnické tovární dřině, která slouží pouze ženské rozkoši. Jako královny drží ženy v zajetí otrocké, těžké práce celých devět desetin lidského rodu. A všechno jen proto, že byly poníženy, že byly zbaveny rovnoprávnosti s muži. A tak se nám mstí, neboť působí na naše smysly a loví nás do svých sítí. Ano, to všechno je tím. Ženy ze sebe vytvořily takovou zbraň, působící na city, že žádný muž nedokáže jednat s ženou klidně. Jakmile k ní přistoupí, propadne jejímu kouzlu a ztrácí rozum. Já se také dřív nikdy necítil ve své kůži, bývalo mi hrozně, když jsem viděl přepychově oděnou dámu v plesové toaletě, ale teď mě jímá hrůza, teď vidím rovnou, jak je to pro lidi nebezpečné, jak je to protizákonné, a mám vždycky chuť zavolat strážníka, chránit se před nebezpečím, požádat, aby ten nebezpečný předmět byl odstraněn.

Ano, vy se smějete!“ okřikl mne. „Ale to vůbec není žert! Jsem přesvědčen, že přijdou časy – a bude to možná velmi brzo, kdy to lidé pochopí a budou se divit, jak mohla existovat společnost, která připouštěla, aby se páchaly skutky, do té míry porušující všeobecný klid – jako třeba právě ty vyzývavě smyslné předměty, kterými se ženy naší společnosti krášlí. Vždyť je to totéž, jako kdyby podél cest a ulic byly naklady nejružnější léčky, je to ještě horší! Proč se zakazují hazardní hry, když ženy smějí chodit oblečené jako prostitutky, aby probouzely chtíč? Jsou tisíckrát nebezpečnější!

X

A tak jsem se tedy dal chytit! Octl jsem se ve stadiu, jemuž se říká zamilování. Nejen že jsem v něm nalézal vrchol dokonalosti, ale v tom období svého zasnoubení jsem za takový vrchol dokonalosti považoval i sama sebe. Přece na světě neexistuje darebák, který by nenašel darebáka ještě horšího než je sám, a který by tedy nenalezl důvod, proč se nadýmat a být spokojen sám se sebou. Totéž potkalo i mne: neženil jsem se pro peníze – o zisk mi nešlo, nepodobal jsem se většině svých známých, kteří se ženili kvůli penězům nebo společenským stykům – byl jsem bohatý a ona byla chudá. To je jedna věc. Druhá okolnost, kterou jsem se velmi pyšnil, bylo to, že druzí se žení s myšlenkou, že budou pokračovat v témž mnohoženství, v jakém žili před sňatkem. Já naopak učinil pevné předsevzetí, že budu po svatbě žít s jedinou ženou, a byl jsem na tento záměr neslýchaně hrdý. Ano, byl jsem strašný mizera a přitom jsem si myslel, že jsem anděl.

Údobí zasnub netrvalo dlouho. Když si teď na ně vzpomenu, propadám se hanbou! Takový hnus! Láskou se přece rozumí láska duchovní, nikoli láska smyslná. Ale má-li být láska duchovní cit, duchovní obcování, pak by se měla vyjadřovat slovy, rozmluvami, besedami. Nic takového ovšem mezi námi nebylo. Kdykoli jsme zůstali sami, rozmluva vážla. Byla to přímo sisyfovská práce. Sotva jsem vymyslel, co řeknu, vychrlil jsem to, pak jsem se zase odmlčel a vymýšlel další. Neměli jsme o čem mluvit. Všechno, co jsme mohli říci o našem budoucím životě, o zařízení bytu, o plánech, bylo řečeno, a co dál? Kdybychom byli zvířata, věděli bychom, že mluvit se nesluší. Ale my jsme naopak mluvit měli – a nebylo co, protože lidi rozhodně nezajímá to, co se dá rozhovorem vyřešit. A navíc ještě ty strašlivé zvyky, bonbóny, to obžerství sladkostmi

a všechny ty ohavné přípravy ke svatbě, řeči o bytě, o ložnici, o postelích, o župáncích, o prádle, o toaletách. Když se někdo žení jako za starých časů, jak to tady hlásal ten děda, pak ty duchny a věno a postele jsou jenom podrobnostmi, které podporují tajemno. Ale u nás, kde mezi deseti snoubenci stěží najdeme jediného, kdo by v nějaké tajemství věřil, a nejen to, kdo nevěří ani tomu, že to, co dělá, je vlastně určitá povinnost, když ze sta mužů se najde sotva jeden, kdo by už dřív neměl ženu, a z padesáti jediný, kdo by se už předem nechystal, jak při každé vhodné příležitosti svou budoucí manželku oklame – když většina pohlíží na cestu do kostela pouze jako na zvláštní podmínku, jak býti podroben určité ženě – pak si uvědomte, jak strašlivého významu nabývají všechny tyto podrobnosti. Dojdete k závěru, že na tom, a pouze na tom závisí všechno. Je to jakýsi druh projeje. Zhýralci je prodána nevinná dívka a tento prodej si ovšem žádá určitých formalit.

XI

Tak se žení všichni, a tak jsem se oženil i já. A potom začal ten opěvovaný měsíc líbánek. Kolik podlosti je v pouhém názvu!“ zasýčel vztekle. „Jednou jsem v Paříži obcházel všelijaké podívané a plakát mě také přilákal na jednu atrakci – na ženu s plnovousem a na mořského psa. Byl to docela obyčejný mužský v dekoltovaných dámských šatech a pes, oblečený v mroží kůži, který plaval ve vaně. Zajímavé to nebylo ani trochu. Ale na odchodu mě uctivě vyprovázel majitel. Před vchodem se obrátil k obecenstvu, ukázal na mne a řekl: Zeptejte se tady pána, jestli to stojí za podívanou! Jen račte dál, jen račte dál, vstupné jeden frank! Styděl jsem se přiznat, že to za podívanou nestojí, a majitel s tím zřejmě počítal. Tak to asi bývá i s těmi, kdo prožili veškerý hnus líbánek a nechtějí druhé lidi zklamat. Já také nikomu nezpůsobil podobné zklamání, ale teď nenalézám důvod, proč nemluvit pravdu. Soudím dokonce, že je to nutné. Je to nejapná, hanebná, hnusná, ubohá a hlavně nudná věc, strašně nudná! Poněkud se to podobá stavu, který jsem prožíval, když jsem se učil kouřit – zvedal se mi žaludek a z úst mi tekly sliny, ale já je polykal a tvářil se, že je to dokonce příjemné. I zde, stejně jako u kouření se blažený pocit dostaví mnohem později – pokud se dostaví vůbec. Manželé musí v sobě tuto neřest vypěstovat, aby ji později vychutnávali jako rozkoš.“

„Jakou neřest?“ zeptal jsem se. „Vždyť mluvíte o té nejpřirozenější lidské vlastnosti.“

„O nejpřirozenější vlastnosti?“ řekl. „O nejpřirozenější vlastnosti? Nikoli, já naopak prohlašuji, že jsem došel k názoru, že to je ne... přirozené. Ano, zcela ne... přirozené. Zeptejte se dětí, zeptejte se nezkažené dívky. Má sestra se jako velmi mladé děvče provdala za floutka, který byl dvakrát starší než ona. Dobře se pamatuji, jak

nás tenkrát překvapilo, když o svatební noci od něho celá bledá s pláčem utekla, třásla se po celém těle a tvrdila, že ani za nic, ani za nic se k němu nevrátí, že dokonce ani nemůže opakovat, co na ní chtěl.

Vy tvrdíte, že to je přirozené! Přirozené to je. A je to radostné, snadné, příjemné a od samého počátku na tom není nic hanebného. A u nás je to naopak odporné, hanebné, bolestné. Ne, to není nic přirozeného! A nezkažená dívka bude k tomu vždycky cítit odpor, o tom jsem se přesvědčil.“

„Ale prosím vás,“ přerušil jsem ho, „jak by tedy pokračoval lidský rod?“

„Ovšem, ovšem, jen aby ten lidský rod nevyhynul!“ řekl se zlostnou ironií, jako by tu nejsvědomitější námitku, která je mu tak dobře známa, právě očekával. „Jen hlásejte omezení porodnosti ve jménu toho, aby se angličtí lordi mohli obzírat, a bude to dovoleno. Hlásejte omezení porodnosti ve jménu toho, aby lidé užili více rozkoše, a bude to dovoleno. Ale stačí, abyste jenom špitl, že by porodnost měla být omezena ve jménu mravnosti, a uvidíte, jaký se strhne pokřik. Jen aby nevymřel lidský rod – a to všechno jenom proto, že pár desítek lidí nechce žít jako dobytek. Ale promiňte mi, prosím. To světlo mi vadí, mohl bych je zastřít?“ řekl a ukázal na lucernu.

Odpověděl jsem, že mi na tom nezáleží, a on kvapně – tak jako dělal všechno – vylezl na sedadlo a zatáhl vlněnou záclonku.

„Ale kdyby to, co vy prohlašujete, přijali všichni za svůj zákon, pak by lidstvo skutečně vyhynulo,“ namítl jsem.

Odpověděl až po chvíli.

„Ptáte se, jak by pokračoval lidský rod?“ řekl, usedl proti mně, široce roztáhl kolena a v hlubokém předklonu se o ně opřel lokty. „A proč by vlastně měl lidský rod vůbec pokračovat?“

„Jak to? Jinak bychom přece nebyli.“

„A proč bychom měli být?“

„Jak to – proč? Přece abychom žili.“

„A proč máme žít? Jestliže neexistuje cíl, jestliže je nám dán pouze život pro život, pak není proč žít. A jestliže je tomu tak, pak Schopenhauer i Hartmann, a také všichni buddhisti mají naprostou pravdu. Jestliže ovšem život má svůj cíl, pak je jasné, že musí skončit, jakmile bude cíle dosaženo. Jinak to být nemůže,“ řekl s viditelným rozčillením – byl zřejmě na svou myšlenku velmi pyšný. „Jinak to být nemůže. Uvědomte si toto: jestliže cílem lidstva je blaho, dobro, láska, jak je vám libo – jestliže cílem lidstva je to, co bylo vyjádřeno v proroctvích, že totiž všichni lidé se spojí v jedno láskou, že kopí překovají na srpy a tak dále, co tedy vlastně překáží tomu, aby tohoto cíle bylo dosaženo? Překáží tomu vášně. A nejsilnější, nejhorší, nejúpornější vášně je pohlavní tělesná láska; budou-li tedy zničeny vášně a tudíž i ta poslední a nejsilnější, láska tělesná, proroctví se splní, lidstvo se sjednotí, bude dosaženo cíle a lidstvo přestane mít důvod ke své existenci. Dokud ještě lidstvo žije, má před sebou ideál, a je pochopitelné, že to není ideál králíka nebo vepře, totiž rozmnožit se co možná nejvíc, ani to není ideál opic nebo Pařížanů, totiž vychutnávat co možná nejdokonaleji rozkoš pohlavní vášně, ale že to je ideál dobra, kterého může být dosaženo pouze zdrženlivostí a čistotou. Lidstvo o něj usilovalo odjakživa a bude o něj usilovat i nadále. Ale podívejme se, co se děje. Platí totiž, že tělesná láska je jakási záchranná záklopka. Jestliže toto žijící lidské pokolení nedosáhlo cíle, nedosáhlo ho pouze proto, že trpí vášněmi, a právě tou nejsilnější z nich, vášní pohlavní. Ale jestliže existuje tato vášně, jestliže existuje nové pokolení, znamená to, že je také možnost dosáhnout cíle v pokolení následujícím. Jestliže ani toto pokolení cíle nedosáhlo, platí to pro generace následující, a to potrvá tak dlouho, dokud se lidstvo skutečně nesjednotí. Co by se jinak stalo? Pripusťme, že Bůh stvořil lidstvo, aby dosáhl určitého cíle, a stvořil je buď smrtelné a bez pohlavní vášně, nebo nesmrtelné. Kdyby lidé byli smrtelní, ale bez pohlavní vášně, co by se stalo? Žili by a zemřeli, aniž dosáhli cíle. A aby bylo cíle dosaženo, musel

by Bůh stvořit nové lidstvo. Kdyby naopak lidé byli věční, pak dejme tomu (ačkoli pro totéž lidstvo by bylo mnohem svízelnější napravit omyly a blížít se k dokonalosti, bylo by to mnohem svízelnější než pro nová pokolení), ale dejme tomu, že by po mnoha tisíciletích dosáhli cíle – k čemu by pak oni sami sloužili? Kam potom s nimi? Skutečně je to nejlepší tak, jak to je... Ale vám se možná nezamlouvá tato forma, jste třeba evolucionista? Ale to i potom je výsledek týž. Jestliže se lidé jako vyšší druh živočichů chtějí v zápase s ostatními udržet, musí se sjednotit jako včelí roj, a nikoli se donekonečna rozmnožovat. Musí stejně jako včely vypěstovat bezpohlavní jedince, a to opět znamená, že musí usilovat o zdrženlivost a nikoli o rozněcování pudů, jak k tomu směřuje veškerý způsob našeho života.“ Odmlčel se. „Že lidský rod vymře? Ale může snad o tom vůbec někdo mít nějaké pochybnosti, ať nahlíží na svět z jakéhokoli úhlu? Vždyť je to stejně nevyhnutelné jako smrt. Každé církevní učení přece tvrdí, že nastane konec světa a veškerá věda nutně dochází ke stejnému závěru. Tak co by mělo být divného na tom, když na základě studií mravních dojdeme ke stejným závěrům?“

Dlouho mlčel, vypil ještě trochu čaje, dokouřil cigaretu, potom vyndal z tlumoku nový balíček a cigarety nastrkal do svého starého umazaného pouzdra.

„Chápu vaši myšlenku,“ řekl jsem, „něco podobného tvrdí sha-keři.“

„Ano, ano, a mají pravdu,“ poznamenal. „Pohlavní vášně je zlo, strašlivé zlo, ať je zabezpečena jakkoliv; musíme s ní bojovat a nikoli ji podněcovat, jak se to dělá u nás. Slova evangelia o tom, že každý, kdož by pohleděl na ženu ku požádání jí, již zcizoložil s ní v srdci svém, nevztahují se pouze na manželky cizí, ale především na manželku vlastní.“

XII

V naší společnosti je tomu právě naopak: za svobodna člověk ještě možná o zdrženlivosti uvažuje, ale po svatbě každý muž usoudí, že jakákoli zdrženlivost je zbytečná. Svatební cesty, samota, do níž se novomanželé se souhlasem rodičů uchylují – to přece není nic jiného než vědomý souhlas s neřestí. Ovšem překročíme-li mravní zákon, vymstí se nám to. Ať jsem se snažil jakkoli, abych strávil líbáanky co nejlépe, nebylo to k ničemu. Po celou tu dobu jsem cítil jen odpor, stud a nudu. Ale zanedlouho jsem poznal i trýznivou depresi. Propuklo to velmi brzo. Asi třetí nebo čtvrtý den po svatbě jsem si všiml, že je má žena smutná. Vyptával jsem se jí, objímal jsem ji – to podle mého soudu bylo všechno, po čem mohla toužit – ale odstrčila mi ruku a rozplakala se. Proč? To mi nedokázala vysvětlit. Ale byla smutná a sklíčená. Zmučené nervy jí zřejmě napověděly pravdu o tom, jak odporný je náš vztah, ale povědět to neuměla. Vyptával jsem se jí, ale řekla, že se jí stýská po matce. Měl jsem dojem, že lže. Přemlouval jsem ji, ale o matce jsem pomlčel. Nepochopil jsem, že prostě jí bylo těžko a že zmínka o matce byla pouhá výmluva. Ale ona se vzápětí urazila, že o matce nemluvím, jako bych jí nevěřil. Prohlásila, že ji nemiluji. Vyčti jsem jí, že má vrtochy – v té chvíli se její výraz úplně změnil, smutek vystřídalo podráždění a pak mi nejedovatějšími slovy vyčetla, že já sám jsem sobecký a krutý. Pohlédl jsem na ni. Její obličej vyjadřoval naprostý chlad a hluboké nepřátelství, snad dokonce nenávisť vůči mně. Pamatuji se, jak jsem se tenkrát zhrozil! Jak je to možné, říkal jsem si. Láska je svazek duší a místo toho vidím něco takového! Ale to přece není možné, to není ona! Pokusil jsem se obměkčit ji, ale narazil jsem na zeď studeného a jizlivého nepřátelství, na zeď tak nepřekonatelnou, že jsem se nerozmýšlel, popadl mě vztek a oba jsme si řekli spoustu

nepříjemných věcí. Dojem z této první hádky byl strašný. Říkal jsem tomu hádka, ale hádka to nebyla – byl to objev oné propasti, která ve skutečnosti zela mezi námi. Zamilování se vyčerpalo ukojením smyslů a pak se před námi vyjevilo naše skutečné postavení – postavení dvou sobců, kteří si jsou navzájem zcela cizí a kteří si přejí, aby prostřednictvím toho druhého urvali co nejvíce rozkoše. To, k čemu mezi námi došlo, jsem nazval hádkou, ale hádka to nebyla – byl to náš skutečný vzájemný vztah, který se projevil, když se naše smysly odmlčely. Nechtěl jsem pochopit, že to chladné nepřátelství představuje náš normální vztah – a nechápal jsem to proto, že se nám toto nepřátelství v počáteční době velmi brzy opět skrylo pod nápořem smyslnosti, totiž pod zamilováním.

Myslel jsem si, že jsme se pohádali a znovu usmířili a že už se víckrát nic takového nestane. Ale hned v onom prvním měsíci líbánek nadešlo nové údobí přesycenosti, znovu jsme si byli zbyteční a propukla další hádka. Naše druhá hádka mě překvapila ještě víc než ta první. Ta první tedy nepropukla náhodou, muselo se to stát a tak to také bude, myslel jsem si. Ta druhá hádka mě překvapila tím víc, že propukla z nesmírně banálního důvodu. Bylo to kvůli penězům, kterých jsem nikdy nelitoval a kterých bych už vůbec nelitoval pro svou ženu. Vzpomínám si, že tenkrát všechno nějak překroutila, z jakési mé poznámky vyčetla přání ovládnout ji svými penězi, kterými jsem údajně chtěl utvrdit své výhradní právo, prostě něco tak nemožně hloupého a špatného, co bylo cizí jí i mně. Rozčílil jsem se, vyčetl jsem jí, že je netaktní, ona mi oplátila stejným, a propuklo to znovu. I ve slovech, i ve výrazu obličeje a očí jsem viděl totéž kruté a chladné nepřátelství, které mne poprvé tak překvapilo. Hádával jsem se s bratrem, s přáteli, s otcem, ale nikdy jsme k sobě necítili tak zvláštní jizlivou zlobu. Uplynula nějaká doba, pak naši vzájemnou nenávist znovu zastřel cit, a já se ještě utěšoval myšlenkou, že ty dvě hádky byly pouhý omyl, který se dá napravit. Ale pak došlo k hádce potřetí, počtvrté, a já pochopil, že to není náhoda,

ale že tak to musí být, tak že to také bude, a děsil jsem se toho, co mne očekává. Navíc jsem se ještě trápil tou strašlivou myšlenkou, že pouze já jediný žiju se svou manželkou tak hloupě, docela jinak, než jsem očekával, kdežto v jiných manželstvích se nic takového nevyskytuje. Tenkrát jsem ještě nevěděl, že je to všeobecný úděl, ale každý přece soudí tak jako já: že to je neštěstí, které potkalo výlučně jeho, a toto své výlučné a potupné neštěstí skrývá nejen před ostatními, ale nepřizná je ani sám sobě.

Začalo to v prvních dnech a pokračovalo to neustále – a bylo to stále výraznější a krutější. Hned po prvních týdnech jsem v hloubi duše pochopil, že jsem se chytil, že to dopadlo docela jinak, než jak jsem očekával, že sňatek nejen není žádné štěstí, ale že to je něco velmi skličujícího, ovšem stejně jako druzí, ani já si to nechtěl přiznat (nebýt toho konce, nepřiznal bych si to dodnes), a tajil jsem to nejen před ostatními, ale i před sebou. Teď se divím, jak je možné, že jsem neviděl svou skutečnou situaci. Mohl jsem ji odhadnout už proto, že naše hádky propukaly z důvodů, na které jsem si později stěžil vzpomínal. Nestačil jsem podložit patřičnými rozumovými důvody to vzájemné a vytrvalé nepřátelství. Ale ještě nápadnější bylo, že jsme nenalezali záminky k usmíření. Někdy tu byla slova, vysvětlení, dokonce i slzy, ale občas... jak odporné je to ještě dnes, když si na to vzpomenu, – někdy po nejkrutějších slovech následovaly vzájemné mlčelivé pohledy, úsměvy, polibky, objetí... Jaká ohavnost! Jak je možné, že jsem tenkrát nerozeznal takový hnus...”

XIII

Přistoupili dva cestující a sedli si na vzdálenější sedadla. Pozdnyšev mlčel, dokud se neusadili, ale sotva ztichli, pokračoval – zřejmě neztrácel ani na okamžik nit svých myšlenek.

„Teoreticky je láska ideální a vznešený cit,“ pokračoval, „kdežto v praxi je láska něco tak odporného a svinského, že člověka pojímá hanba a stud, když na to pomyslí. Příroda to jistě zařídila právě tak, aby to byla věc hanebná a ostudná. A tak to také musíme chápat. Lidé se ovšem naopak tváří, že to, co je ohavné a potupné, je vznešené a krásné. Jaké byly první známky mé lásky? Právě ty, že jsem se oddával živočišným nestřídmostem – a nejen že jsem se za ně nestyděl, ale dokonce jsem byl pyšný na to, že mám možnost dopouštět se těchto nestřídmostí, aniž jsem přitom v nejmenším pomyslel na duševní život své ženy – ba dokonce jsem nepomyslel ani na její život tělesný. Divil jsem se, kde se bere naše vzájemné podráždění, ale bylo to přece naprosto jasné: šlo o propast lidské podstaty proti živočichu, který ji utiskuje.

Divil jsem se naší vzájemné nenávisti. Ale vždyť to ani jinak být nemohlo. Byla to vlastně obapolná nenávist dvou spolupachatelů – nenávist za navádění k zločinu a za účast na něm. A nebyl to snad zločin, když chudák otěhotněla hned první měsíc po svatbě a naše ohavné styky pokračovaly? Myslíte si, že odbočuji? Vůbec ne! To všechno patří do vyprávění o tom, jak jsem zabil svou ženu. Pitomci! Myslí si, že jsem ji zabil až tenkrát, pátého října, nožem. Já ji nezabil až tehdy, já ji zabil mnohem dřív, právě tak jako zabíjejí své ženy všichni, všichni.

„Ale čím, prosím vás?“ zeptal jsem se.

„To je na tom právě to nejpodivnější, že nikdo nechce vědět, co je tak jasné a zřejmé, co by měli vědět a hlásat lékaři, ale o čem mlčí.

Vždyť je to strašně prosté. Muž a žena jsou uzpůsobeni jako živočichové, takže po tělesném styku přichází těhotenství, potom kojení, tedy takové stavy, při nichž tělesný styk škodí jak matce, tak dítěti. Je stejný počet mužů jako žen. Co z toho plyne? Snad je to jasné. Na to nepotřebujeme žádnou zvláštní moudrost, abychom vyvodili závěr, podle něhož se řídí všichni živočichové – totiž zdrženlivost. Nikoliv. Věda došla tak daleko, že objevila dokonce jakési leukocyty, které obíhají v krvi, a spoustu všelijakých zbytečných hloupostí, ale tohle pochopit nedokáže. Aspoň jsem neslyšel, že by se o tom hovořilo.

A tak má každá žena pouze dvě východiska: buď ze sebe udělá netvora, zničí nebo podle potřeby ničí v sobě neustále schopnost být ženou, totiž matkou, aby se muž klidně a nerušeně mohl oddávat rozkoši, nebo má druhou možnost, dokonce to ani možnost není, je to prosté, hrubé a přímé porušování přírodních zákonů, ke kterému dochází ve všech tak zvaně slušných rodinách. A právě tohle je řešení, ke kterému se žádné zvíře nesníží, že totiž žena musí být proti své přirozenosti současně těhotnou matkou, kojnou i milenkou. Nemá na to ovšem dosti sil. Proto se v naší společnosti vyskytuje tolik hysterických a nervózních žen. Jen si všimněte, že mezi nevinnými dívkami se hysterie nevyskytuje, nalézáme ji pouze u žen, které žijí s mužem. Tak je to u nás. A přesně tak to vypadá i v Evropě. Ústavy jsou plné hysterických žen, které porušují zákon přírody. V těchto případech ovšem už jde o úplné mrzáky, ale polozmrzačených žen je po světě mnoho. Uvědomte si, jaký úžasný zázrak se děje v ženě, která nosí plod nebo která kojí dítě. Vyrůstá v ní to, co je naším pokračováním, to, co nás vystřídá. A právě tento zázrak se narušuje! A je strašné, když pomyslíme na to, čím! A přitom vykládáme o svobodě a o právech žen. Vždyť je to totéž, jako kdyby lidožrouti vykrmovali své zajatce k jídlu a přitom by tvrdili, že se starají o jejich práva a svobodu.“

To všechno bylo pro mne nové a velmi mne to překvapilo.

„Jak byste si to tedy představoval? Podle vás by tedy bylo možné milovat ženu jednou za dva roky, kdežto muž...“

„Muž to potřebuje,“ skočil mi do řeči. „Zase případ, kdy naši roztomilí představitelé vědy každého přesvědčili. Já bych těm mudrcům poručil, aby vykonávali povinnosti žen, které jsou podle jejich názoru mužům tak potřebné – co by asi dělali? Přesvědčte někoho, že nutně potřebuje vodku, tabák, opium, a bude to pro něho opravdu nutné. Pán Bůh zřejmě nerozuměl dobře tomu, co je nutné, a tudíž to všechno špatně stvořil, aniž se dotázal našich mudrců. Jak rače vidět, tady to nesouhlasí. Páni mudrcové usoudili, že pro muže je nutné a užitečné, aby ukájel svůj chtíč, zapletl se nám do toho ovšem porod a kojení, které tomu brání. Co si tedy počít? Obrátme se na mudrce, ti to zařídí. A oni si opravdu něco vymysleli. Pane Bože, kdy se tito mudrcové rozloučí se svými omyly? Je na čase! Už to došlo tak daleko, že lidé blázní, že se střílejí, a všechno jenom kvůli tomu. Jak by ne?! Zvířata zřejmě vědí, že potomstvo je pokračování jejich rodu, a podle toho také jednají. Pouze člověk to nezná a znát nechce. Má starost jenom o to, aby užil co nejvíc rozkoše. A kdo to je? Pán přírody, člověk. Zvířata spolu přece obcují pouze tehdy, když mohou založit potomstvo, ovšem odporný pán přírody tak činí, kdykoli se mu zlíbí. A nejen to – tuhle opičí činnost povýšil dokonce na perlu tvorstva, na lásku. A ve jménu této lásky, totiž tohoto svinstva ničí polovinu lidského rodu. Ze všech žen, které by měly být nápomocny jeho úsilí o pokrok, pravdu a blaho, činí ve jménu své rozkoše nikoli pomocnice, ale nepřítelkyně. Jen uvažujte o tom, co brzdí lidský pokrok? Ženy. A proč jsou takové? Jenom proto. Ano, ano, velevážený,“ opakoval několikrát, nervózně poposedl, pak vyndal cigarety, zapálil si, zřejmě se chtěl poněkud uklidnit.

XIV

„Takový mizerný život jsem tedy vedl,“ pokračoval dřívějším tónem. „Nejhorší ovšem bylo, že jsem si při tomhle ohavném životě myslel, jak nežiju počestně, jaký nemám smysl pro rodinný život, jaký jsem mravný – jenom proto, že mne ostatní ženy nelákaly – jak za nic nemohu, a pokud u nás dochází k hádkám, je tím vinna pouze ona a její povaha.“

Samozřejmě, že její vina to nebyla. Byla stejná jako všechny, jako většina žen. Měla takové vychování, jaké se žádá u ženy z naší společnosti, byla tedy vychována stejně jako bez výjimky všechny ženy z dobrých rodin, které ani jinak být vychovány nemohou. Vedou se řeči o jakémsi novém vzdělání žen. Jsou to všechno jen prázdná slova – vzdělání ženy odpovídá přesně tomu, jaké má být při dnešním všeobecném názoru na ženy, názoru upřímném, nikoli falešném.

A vzdělání ženy bude vždy odpovídat názoru, s jakým na ni pohlíží muž. Všichni přece dobře víme, jak se muži dívají na ženy. Wein, Weiber und Gesang, to říkají i básníci. Vezměte poezii, malířství, sochařství, od milostných básní až po nahé Venuše a všude shledáte, že žena je nástroj rozkoše. Je stejná v brlohu, v činžáku i na dvorním plese. Povšimněte si, jak lstivý je ďábel: prosím, mluvím o rozkoši, o blahu, měli bychom tedy vědět, že jde o rozkoš, že žena je vybraná lahůdka. Nikoli, rytíři zpočátku tvrdili, že ženu zbožňují (oni ji skutečně zbožňují, ale zároveň se na ni dívají jako na nástroj rozkoše). Ted' ovšem už se tvrdí, že muži ženu zbožňují. Jedni jí uvolňují místo, zvedají kapesníčky. Druzí jí přiznávají právo na všechny hodnosti, na účast ve vládě a podobně. To všechno sice dělají, ale jejich názor na ženu zůstal nezměněn. Žena je nástroj rozkoše. Její tělo je prostředek rozkoše. A ona to ví. Je to totéž jako otroctví. Otroctví přece není nic jiného než to, že jedni dřou a druzí

toho využívají. Jestliže nemá být otroctví, nesmějí lidé toužit po tom, aby mohli využívat nucené práce druhých, musí to považovat za hřích nebo za hanbu. Lidé tedy ovšem změní vnější formu práce, zařídí to tak, že už se nadále nesmějí konat trhy na otroky, a myslí si, jsou dokonce přesvědčeni, že od té chvíle už otroctví neexistuje, a nevidí, ba ani vidět nechtějí, že otroctví trvá dál, protože lidstvo i nadále s radostí považuje za správné a spravedlivé, když se využívá práce druhých. A protože se to považuje za správnou věc, vždycky se najdou lidé, kteří jsou silnější nebo chytřejší než ti druzí a umějí si to zařídit. Totéž platí i o ženské emancipaci. Otroctví ženy spočívá přece pouze v tom, že muži pokládají za velmi správné užívat ji jako nástroje rozkoše a velmi po tom touží. Ženu tedy osvobodí, poskytnou jí nejruznější práva, stejná jako má muž, ale pohlížejí na ni dál jako na nástroj rozkoše, je tak vychovávána od dětství, je tak vychována i veřejným míněním. A tak žena zůstává tou poníženou, nemravnou otrokyní a muž je stále též nemravný otrokář.

Ve školách a v parlamentech dostává žena svobodu, ale všichni se na ni dívají jako na nástroj rozkoše. Naučte ji – tak jako se tomu naučila u nás, aby právě tak pohlížela na sebe i ona sama – a zůstane až do smrti nižším tvorem. Buď se s pomocí darebáckých doktorů bude bránit početí, to znamená, že se z ní stane úplná prostitutka, která klesla nikoli na úroveň zvířete, ale na úroveň věci, nebo se stane tím, čím je ve velké většině případů – duševně chorá, hysterická, nešťastná bytost bez možnosti duševního vývoje. A takové ženy jsou.

Gymnázia a univerzity na tom nic změnit nemohou. Jen tehdy, změní-li se názor mužů na ženy a změní-li se i názor samotných žen, pak budeme moci hovořit o nějaké změně. Jen tehdy, bude-li žena považovat za důstojnější stav panenský – nikoli jako dnes, kdy se za stav důstojnější pokládá něco tak hanebného a hnusného. Zatím ovšem není ani náznak něčeho takového; ideálem každé dívky, ať

má nevím jaké vzdělání, je přece jenom to, aby přilákala co nejvíce mužů, co nejvíc samců, a tak měla možnost výběru.

To, že jedna má nějaké znalosti z matematiky, a druhá umí hrát na harfu, nic na celé věci nemění. Žena je šťastná a dosáhne všeho, co si může přát, jen když muže uchvátí. A proto je hlavním úkolem ženy – umět okouzlit muže. Tak to bylo a bude. Tak to je v našem prostředí mezi svobodnými dívkami, tak to pokračuje i v manželství. Za svobodna je to nezbytné pro výběr, v manželství pak pro nadvládu nad mužem.

Jediné, co tuto situaci naruší nebo aspoň dočasně ztlumí, jsou děti, a to pouze tehdy, jestliže sama žena není netvor, to znamená, že kojí. Ale tady opět zasahují lékaři.

Moje žena, která sama chtěla kojit a také pět dětí odkojila, začla hned při prvním dítěti postonávat. Páni doktoři, kteří ji cynicky svlékali a ohmatávali, kde se dalo, za což jsem byl nucen projevovat jim vděčnost a vyplácet honoráře – tedy tito milí páni doktoři shledali, že má žena kojit nesmí – a tak byla hned napoprvé zbavena toho jediného prostředku, který ji mohl uchránit před koketérií. Měli jsme kojnou, to znamená, že jsme využili bídy a hlouposti oné ženy, odlákali jsme ji od jejího dítěte k našemu a za to jsme jí nasadili čepec s prýmkou. Ale o to nejde. Podstatné je to, že v oné době, kdy se má choť tak osvobodila od těhotenství a kojení, projevila se v ní s mimořádnou silou ženská koketérie, která v ní dočasně usnula. A ve mně se ovšem se stejnou silou probudila trýznivá žárlivost, která ve mně ustavičně hlodala po celou dobu našeho manželství. Tak se ovšem musí trápit všichni muži, kteří žijí se svými manželkami stejně, jako jsem žil já, totiž nemravně.

XV

Muka žárlivosti mne během celého našeho manželství nikdy neopustila. Ale byla údobí, kdy jsem zvláště trpěl. A jedno takové údobí jsem prožíval, když lékaři manželce zakázali kojit první dítě. Tenkrát jsem strašně žárlil, jednak proto, že má žena prožívala onen neklid, který je matkám tak vlastní a který bezděčně narušuje pravidelný chod života, jednak proto, že poznání, jak lehce dovedla odvrhnout mravní povinnost matky, mne spravedlivě, třebaže mimovolně vedlo k závěru, že stejně lehce odvrhne i povinnosti manželské, už proto, že byla dokonale zdravá a bez ohledu na zákaz milých pánů doktorů výborně odkojila všechny ostatní děti.“

„Ale vy nemáte lékaře rád, vidíte,“ řekl jsem, protože jsem postřehl, jak se mu hlas chvěje zlostí, kdykoli o ně v řeči zavadí.

„Tady nejde o nějakou lásku nebo nelásku. Zničili mi život, tak jako zničili a ničí životy tisíců, ba statisíců lidí, a já nutně musím spojovat následky s příčinou. Chápu, že chtějí shrabovat peníze jako advokáti nebo druzí lidé, a s radostí bych jim dal polovinu svého jmění, jen aby se nevměšovali do rodinného života ostatních, aby se k nim co možná nepřibližovali. Já přece neshromažďoval žádné údaje, ale znám desítky případů – jsou jich spousty – kdy zabili dítě v matčině lůně, pod záminkou, že žena nemůže родit – ale ona potom rodí další děti bez obtíží, nebo při jakýchsi záhadných operacích zabili matku. Nikdo přece nespočítal tyto vraždy, jako se nepočítaly oběti inkvizice, protože se předpokládalo, že je to pro blaho lidstva. Nelze spočítat zločiny, kterých se dopustili. Ale všechny tyto zločiny nejsou ničím ve srovnání s oním mravním rozkladem materialismu, který lékaři zanášejí do společnosti především prostřednictvím žen. To už nemluvím o tom, že stačí, abychom poslechli jejich rady a nebudeme usilovat o jednotu, ale

o rozdělení, protože všude a ve všem nám hrozí nákaza. Podle jejich teorií bychom měli sedat co nejdál od sebe a ustavičně kloktat kyselinou karbolovou (přišli už ostatně na to, že ani ta se nehodí). Ale to všechno by nevadilo. Největšího zločinu se dopouštějí tím, že vedou k neřesti lidstvo a především ženy.

Dnes už nikomu nemůžete říci, že žije špatně, že by měl žít lépe; nemůžete to říci ani sobě, ani jiným. A pokud žijete špatně, pak důvodem vašeho špatného života je porucha nervových funkcí nebo něco podobného, A musíte jít k nim, oni vám předepíší léky za pětatřicet kopejek a vy je užíváte. Váš stav se ještě zhorší, nastoupí tedy další léky a další lékaři. Znamení věc!

Ale o to nejde. Zmiňuji se o tom jen proto, že má žena dobře odkojila naše děti a že pouze její těhotenství a kojení mne zachraňovalo před mukami žárlivosti. Kdyby toho nebylo, stalo by se to všechno mnohem dřív. Děti zachraňovaly mne i ji. Během osmi let dala život pěti dětem. A všechny sama kojila.“

„A kde jsou teď vaše děti?“ zeptal jsem se.

„Děti?“ opakoval vylekaně.

„Odpusťte, možná, že vás ty vzpomínky skličují?“

„Ne, to je v pořádku. Děti si vzala má švagrová a její bratr. Mně je nesvěřili. Předal jsem jim svůj majetek, ale děti jsem nedostal. Jsem přece blázen. Ted' jedu od nich. Viděl jsem je, ale nevrátí mi je. Vychoval bych je tak, že by byly jiné než jejich rodiče. Ale musí přece být stejné! Co se dá dělat! To je pochopitelné, že mi je nesvěří. A já ani nevím, zda bych vůbec byl s to je vychovat. Asi ne. Jsem troska, mrzák. Jediná věc mi zůstala. To vím. Ano, pravda je, že já vím to, co druzí ještě dlouho nepochopí.

Ano, děti žijí a vyrůstají z nich stejní primitivové, jako jsou ti ostatní kolem nich. Viděl jsem je, třikrát jsem je viděl. Nemohu pro ně udělat nic. Vůbec nic. Vracím se domů, na jih, mám tam domek se zahrádkou.

Ano, ještě dlouho lidé nepochopí to, co jsem pochopil já. Kolik železa a jaké kovy obsahují hvězdy nebo slunce, to se mohou dovědět poměrně brzo. Ale to, co nás usvědčuje ze svinstva, to je těžké, to je zatraceně těžké...

Vy aspoň posloucháte a já jsem vám vděčný i za to.

XVI

Připomněl jste mi děti. O dětech se také hlásají strašlivé lži. Děti jsou prý požehnání Boží, děti jsou radost. Vždyť je to všechno lež. To všechno platilo kdysi, ale teď už nic podobného není. Děti jsou trápení a nic víc. Většina matek to také tak cítí a někdy bezděčně tak o tom i mluví. Většina matek z našich společenských kruhů vám řekne, že nechce mít děti jenom ze strachu, že by děti mohly onemocnět a zemřít, a pokud už děti porodily, nechtějí je kojit, aby se k nim nepřipoutaly a netrpěly. Blaho, které jim dítě působí svým půvabem, půvabem ruček, nožiček, celého tělíčka, radost z dítěte se nevyrovná utrpení, které matka zakouší – a to nemluvíme o nemoci nebo ztrátě dítěte – jen z pouhých obav, že by onemocnět nebo zemřít mohlo. Když zvážíme výhody a nevýhody, je zřejmé, že mít děti je nevýhodné a tudíž nežádoucí. Ženy to říkají zpříma a s odvahou, soudí totiž, že tyhle city jsou v nich probuzeny láskou k dítěti, tedy citem dobrým a chvályhodným, na který jsou hrdé. Nemohou postřehnout, že právě touto úvahou lásku přímo zamítají a že se tím utvrzují ve vlastním sobectví. Půvaby dítěte jim působí více utrpení pro ten strach o dítě – než rozkoše, a proto je dítě, které budou milovat, zbytečné. Neobětují se pro milovanou bytost, ale bytost, která má být milována, obětuje se pro ně.

Je jasné, že to není láska, ale sobectví. Žádná ruka se ovšem nezvedne, aby za toto sobectví odsoudila matky situovaných rodin – stačí, abychom si připomněli, kolik taková matka pro zdraví svých dětí vytrpí – ovšem opět díky našim pánům lékařům. Ještě dnes mě pojímá hrůza, když si vzpomenu, v jakém stavu žila má žena v prvních dobách, když jsme měli tři čtyři děti a ona pro nic jiného neměla smysl. Nevedli jsme žádný život. Věčně jsme se potýkali s jakýmsi nebezpečím, zachraňovali jsme se a znovu jsme propadali

zoufalství; nová zoufalá úsilí a znovu záchrana, byli jsme ustavičně v takové situaci jako na tonoucí lodi. Někdy mi připadalo, že to žena dělá naschvál, že se tváří, jako by byla znepokojena starostmi o děti, jen aby nade mnou měla vrch. Lákalo ji, že takhle může velmi prostě vyřešit ve svůj prospěch každou otázku. Někdy jsem mívával dojem, že všechno, co v takových případech dělá a mluví, dělá a mluví naschvál. Ale nebyla to pravda, ona se opravdu strašně trápila, prožívala ustavičná muka nad jejich zdravím i chorobami. Bylo to trápení pro ni a pro mne také. A vyhnout se tomu nemohla. Měla tu příchýlnost k dětem, živočišnou potřebu je krmit, hýčkat, chránit – jako ji má většina žen, ale navíc měla to, co zvířatům chybí – totiž fantazii a rozum. Slepice nemá strach, co všechno může potkat její kuře, nemá ponětí o chorobách, které je mohou postihnout, nezná prostředky, o kterých lidé soudí, že mohou zachraňovat před nemocí a před smrtí. Slepici nepůsobí její kuřata žádné trápení. Dělá pro ně všechno, co je jí vrozeno a co dělá s radostí. Děti jsou pro ni potěšení. A když kuře onemocní, jsou její starosti velmi konkrétní: zahřívá je a krmí. A přitom ví, že dělá všechno, co je třeba. Když kuře pojde, nehloubá nad tím, proč umřelo a kam odešlo, chvíli kdáká a potom žije dál jako dřív. Ale u našich nebohých manželů je to jinak. To už nemluvím o nemocech, jak je léčit, o tom, jak vychovávat, jak o děti pečovat – má žena dostávala rady ze všech stran, studovala nejružnější pravidla a návody, které se ustavičně měnily. Dávat tohle a pak zase něco jiného, oblékat, koupat, ukládat ke spánku, procházky, vzduch – o tom všem jsme se dovídali každý týden něco jiného, zejména ona. Jako by děti přicházely na svět teprve od včerejška. Dali jsme třeba jiné jídlo, vykoupali jsme dítě v jinou dobu, a když pak dítě onemocnělo, byla to její vina, protože neudělala to, co udělat měla.

Tak to bylo, když děti nestonaly. I tak to byla muka. Ale když dítě onemocnělo, to byl konec. Hotové peklo! Předpokládá se, že nemoci se dají léčit, že existuje příslušná věda a příslušní lidé,

totiž lékaři, kteří vědí co a jak. Všichni ne, ale ti nejlepší ano. Dítě onemocní, ale vy musíte padnout na toho nejlepšího doktora, na toho, který zachraňovat umí, a pak je dítě spaseno. Ale když toho doktora nenajdete, nebo bydlíte jinde, je s dítětem konec. A takhle ovšem nesoudila pouze ona, téhle víře se poddávají všechny ženy její společnosti, a tak poslouchala ustavičně ze všech stran, že Jekatěrině Semjonovně umřely dvě děti, protože včas nezavolala Ivana Zacharyče, Marje Ivanovně zachránil Ivan Zacharyč starší dcerku, Petrovovi se na lékařovu radu dočasně přestěhovali do hotelu a jsou naživu, druzí to neudělali a pomřely jim děti. Ta měla neduživé dítě, na lékařovu radu se odstěhovali na jih a dítě zachránili. Jak se netrápit, když život dětí, ke kterým je tak živočišně připoutána, závisí na tom, jestli se včas doví, co o tom soudí Ivan Zacharyč. Ale co řekne Ivan Zacharyč, neví nikdo, nejméně ze všech on sám, protože moc dobře ví, že neví nic a že nijak pomoci nemůže, že sám kličkuje, jak se dá, jen aby druzí nepřestali věřit, že něco ví. Kdyby žena byla dokonalý živočich, trápila by se mnohem méně. Kdyby byla úplný člověk, věřila by v Boha a mluvila i myslela by tak, jako hovoří věřící ženy – Pán Bůh dal, Pán Bůh vzal, budiž jeho vůle pochválena. Myslela by, že život a smrt všech lidí, a tudíž jejích vlastních dětí je mimo lidskou moc, že je v moci jediného Boha, a pak by se netrápila nad tím, že snad bylo v jejích silách odvrátit chorobu a smrt dětí, kdežto ona nevykonala to, co vykonat měla. Prožívala asi takové stavy: byla jí svěřena křehká a slabá stvoření, vystavená nesčíslným pohromám. K oněm bytostem cítí vášnivou živočišnou příchyllost. Navíc ještě byly tyto bytosti svěřeny sice jí, zároveň ovšem prostředky, jak tyto bytosti ochránit, jsou utajeny – znají je však lidé úplně cizí, jejichž rady a služby můžeme získat pouze za velké peníze, a ještě ne vždy.

Celý ten život s dětmi nepřinášel mé ženě, a tedy ani mně žádné radosti, jen utrpení. Jak se také netrápit? Má žena se trápila ustavičně. Sotva jsme se uklidnili po nějaké žárlivé scéně nebo prostě po

nějaké hádce a mysleli jsme si, že začneme žít, že si něco přečteme, promyslíme, sotva jsme se pustili do nějaké činnosti, dověděli jsme se vzápětí, že Vasja pláče nebo Máša močila krev nebo Andruša dostal vyrážku, a začlo to znova. Klystýry, teploměry, sirupy a doktoři. Ještě neskončilo jedno a začlo něco jiného. Žádný pravidelný, pevně vymezený rodinný život u nás neexistoval. Jak vám říkám, ustavičně jsme se jen zachraňovali před vymyšleným i skutečným nebezpečím. Tak je to přece u většiny rodin. V naší rodině jsme to ovšem pocítovali dvojnásob. Má žena přemrštěně milovala své děti a byla velmi důvěřivá.

A tak děti nezlepšily náš život, ale naopak ho zhoršovaly. Navíc ještě byly dalším důvodem k rozmíškám. Od těch dob, co se narodily, a jak postupně dospívaly, stávaly se prostředkem i předmětem našich hádek. Nikoli pouhým předmětem, děti byly dokonce nástrojem boje. Jako bychom spolu zápasili prostřednictvím dětí. Každý z nás měl svého miláčka – to byla zbraň při hádce. Já zpravidla zápasil s pomocí nejstaršího, to byl Vasja, ona s Lízou. Když děti dospívaly a jejich povaha se vyhraňovala, stávali se z nich spojenci, které jsme lákali na svou stranu. Strašně tím, chudáčci, trpěli, ale my jsme v našem nepřetržitém válčení neměli kdy, abychom o nich přemýšleli. Dcerka byla má spojenkyně, nejstarší chlapec, který se podobal mé ženě, byl také její miláček, a já ho často nenáviděl.

XVII

Tak jsme tedy žili, vážený pane. Náš vztah byl stále nepřátelštější. A nakonec jsme došli tak daleko, že naše nepřátelství nevyvolávala už rozdílnost názorů, ale že právě nepřátelství plodilo naši názorovou rozdílnost. Ať řekla ona cokoli, já už předem nesouhlasil – a ona postupovala stejně.

Ve čtvrtém roce manželství jsme oba nějak samosebou usoudili, že nejsme s to se navzájem chápat. Zanechali jsme jakýchkoli pokusů o nějakou definitivní dohodu. O těch nejprostších věcech, zejména o dětech jsme setrvali neměnně na svých stanoviscích. Dnes si uvědomuji, že mi nějak zvlášť nezáleželo na názorech, abych od nich nemohl ustoupit. Ale ona byla opačného názoru a ustoupit by znamenalo ustoupit jí. A to jsem nemohl. Ona také ne. Zřejmě soudila, že je přede mnou vždycky v právu, kdežto já byl ve svých vlastních očích vždycky čistý jako lilie. O samotě jsme byli buď odsouzeni k mlčení nebo k rozhovorům, které podle mého soudu asi mezi sebou vedou zvířata. – Kolik je hodin? Půjdeme spát. Co je k obědu? Kam pojedeme? Co píšou v novinách? Pošleme pro doktora! Mášu bolí v krku. – Stačilo, abychom o vlásek vybočili z tohoto děsivě zúženého okruhu, a došlo k výbuchu. Projevovali jsme si vzájemnou nenávist kvůli kávě, ubrusu, kočáru, za vynesenou kartu, a to všechno byly věci, které pro žádného z nás neměly důležitost. Ve mně ovšem vřela občas přímo strašlivá nenávist vůči ní! Když jsem třeba viděl, jak si nalévá čaj, jak pokyvuje nohou nebo zvedá lžící k ústům, jak srká, jak do sebe vlévá tekutinu, nenáviděl jsem ji právě za to, jako by šlo o ten nejhorší přečin. Tenkrát jsem nepostřehl, že ty náporů vzteku se ve mně probouzejí naprosto pravidelně a rytmicky, stejně jako ona údobí, která jsme nazývali láskou. Období lásky, období vzteku, energické údobí lásky, dlouhé

údobí vzteku, mnohem slabší projevy lásky, krátké údobí vzteku. Tenkrát jsme netušili, že ta láska i zloba jsou stejný živočišný cit – jednou rub, podruhé líc. Kdybychom byli chápali svou situaci, byl by to ovšem strašný život, ale my jsme to nechápali a byli jsme slepí. V tom je záchrana člověka i jeho trest – když vede tak neuspořádaný život, že může zamlžit své okolí, aby neviděl, jak ubohá je jeho situace. Tak jsme to dělali i my. Ona se snažila zapomenout na všechno v návalu domácích prací, starostí se zařízením, s oblečením pro sebe i pro děti, s prospěchem dětí, s jejich zdravím. Já měl také svůj alkohol – svou práci, hony, karty. Oba jsme byli ustavičně zaměstnání. Čím více jsme byli zaměstnání, tím krutěji jsme se ovšem mohli k sobě chovat – to jsme tušili oba. – Ty se můžeš snadno přetvařovat, myslel jsem si o ní, týrala jsi mě svými scénami celou noc, a já mám schůzi! – Tobě je hej! myslela si ona – a nejen myslela, ona to říkala nahlas, – já kvůli dítěti celou noc nespala.

Tak jsme tedy žili; v tom ustavičném zamlžení jsme nerozeznávali situaci, v níž jsme se octli. A kdyby se nebylo stalo to, co se stalo, byl bych tak žil až do stáří a ještě v hodince smrti bych byl přesvědčen, že jsem měl pěkný život, nijak krásný, ale také ne špatný, takový jako všichni. Nebyl bych pochopil tu hlubinu neštěstí a odporné lži, ve které jsem se zmítal.

Byli jsme jako dva trestanci, kteří se navzájem nenávidí, ale jsou přikováni k jednomu řetězu, trestanci, kteří si navzájem otravují život a snaží se to nevidět. Tenkrát jsem ještě nevěděl, že devadesát devět procent všech manželství žije v takovém pekle a že to ani jinak nemůže být. Tenkrát jsem to ještě nevěděl ani o druhých, ani o sobě.

Zvláštní, k jakým náhodám dochází v uspořádaném, ba dokonce i v neuspořádaném životě! Právě v době, kdy se pro rodiče stal společný život nesnesitelný, ukázalo se, že děti pro svou výchovu nutně potřebují městské prostředí. Přestěhovali jsme se tedy s dětmi do města.“

Odmlčel se a asi dvakrát vydal ty podivné zvuky, které už se teď dokonale podobaly utajeným vzlykům. Blížili jsme se k stanici.

„Kolik je hodin?“ zeptal se.

Podíval jsem se, byly dvě.

„Nejste unaven?“ zeptal se.

„Ne, já ne, ale vy jistě ano.“

„Špatně se mi dýchá. Omluvte mne, trochu se projdu a napiju se vody.“

Potácivým krokem prošel vagónem. Seděl jsem sám a probíral v myšlenkách všechno, co mi řekl, a tak jsem se zamyslel, že jsem ani nepostřehl, jak se vrací jinými dveřmi.

XVIII

„Ano, stále odbočuji,“ začal. „Leccos jsem promyslel, na leccos se dnes dívám jinak a všechno bych to rád vypověděl. Přestěhovali jsme se tedy do města. Nešťastným lidem se v městě žije snáz. Ve městě člověk může žít sto let a nepřijde na to, že už vlastně dávno umřel a shnil. Není kdy na to, aby se člověk obíral sám sebou, je ustavičně zaměstnán. Práce, společenské styky, zdraví, umění, zdraví dětí, jejich výchova. Musíte přijmout návštěvu těch i oněch a sami navštívit ty nebo ony. Musíte se podívat na tohle, poslechnout si toho nebo tu. Ve městě jsou přece pořád jedna nebo dvě i tři znamenitosti, které nesmíte promeškat. Bud' musíte léčit sebe, nebo toho, nebo onoho, nebo se starat o učitele, repetitory, vychovatelky – ale váš život duní prázdnotou! Tak jsme tedy žili i my a bolest našeho soužití nás trápila méně. Navíc jsme zpočátku byli příjemně zaměstnání – zařizovali jsme se v novém městě, v novém bytě, a pak nás zase zaměstnávaly odjezdy z města na venkov a návraty z venkova do města.

Prožili jsme tak jednu zimu a příští zimu došlo ke zdánlivě nicotné příhodě, které se nikdo ani nevšiml, ale která ovšem způsobila všechno to, co se stalo. Žena postonávala a ti darebáci jí zakázali rodit, dokonce jí dali prostředek, jak tomu zabránit. Mně se to hnusilo. Bojoval jsem proti tomu, ale ona lehkomyšlně a vytrvale stála na svém, a tak jsem se podrobil. Poslední ospravedlnění našeho hnusného života – děti – padlo, a náš život se stal ještě odpornějším.

Obyčejný venkovan děti potřebuje, i když je obtížně uživí, ale mít je musí, a proto mají jeho manželské vztahy ospravedlnění. Naopak pro nás, kteří děti máme, jsou děti přítěží, jsou to zbytečné starosti, výlohy, spoludědici. A nějaké ospravedlnění našeho neřestného života už vůbec nemáme. Bud' se dětí uměle zbavujeme nebo na

ně pohlížíme jako na smůlu, na důsledek neopatrnosti, což je ještě odpornější. Žádné ospravedlnění není. Ale my jsme po mravní stránce klesli tak hluboko, že ani žádnou potřebu nějakého ospravedlnění nemáme. Převážná část současného vzdělaného světa se této neřesti oddává bez nejmenších výčitek svědomí.

Není ostatně co vyčítat, protože naše společnost žádné svědomí nemá – jediným svědomím, pokud to lze tak nazvat, je veřejné mínění a trestní zákon. V tomto případě se ovšem neporušuje ani jedno, ani druhé. Stydět se před veřejností je zbytečné, dělají to všichni – Marja Pavlovna i Ivan Zacharyč. Máme snad rozmnožovat počet žebráků nebo se zbavovat možnosti společensky žít? Ostýchat se před zákonem nebo se ho dokonce bát je rovněž bezdůvodné. To jenom hloupé služky a vojandy házejí děti do rybníka nebo do studně. Takové ženské patří samozřejmě do kriminálu, ale u nás se všechno dělá moderně a čistě.

Tak jsme spolu prožili ještě dva roky. Prostředek těch darebáků zřejmě účinkoval; tělesně se zotavila a zkrásněla, byla jako poslední květ léta. Cítila to a věnovala se péči o sebe. Probudila se v ní jakási vyzývavá krása, která muže dráždila. Byla to třicetiletá žena v plném rozkvětu, žena, která nerodí, je dobře živena a je chtivá rozkoše. Její zevnějšek vzrušoval. Přitahovala pohledy mužů. Podobala se odpočinuté, vypasené klisně, které kočí sundal uzdu. Žádnou uzdu neměla – jako devadesát devět procent našich žen. Vytušil jsem to a bylo mi hrozně.“

XIX

Náhle vstal a přesedl až k oknu.

„Omluvte mne,“ řekl a s očima upřenýma do okna tak mlčky seděl asi tři minuty. Potom těžce vzdychl a znovu usedl proti mně. Proměnil se v obličej, v očích měl lítost, rty se mu zkrřivily v úšklebku, podobném úsměvu.

„Jsem trochu unaven, ale dopovím vám to. Máme dost času, ještě se ani nerozednívá. Ano, ano, vážený pane,“ začal znovu, když si zapálil cigaretu. „Od té doby, co přestala rodit, se spravila, a ta věčná, chorobná starost o děti také pozvolna dohasínala; ne, nezhasla úplně, ale připadalo mi, že se má žena probudila z jakéhosi alkoholismu, že se vzpamatovala a uvědomila si celý ten boží svět se všemi jeho radovánkami, na který už pozapomněla, ale v němž neuměla žít, Boží svět, kterému vůbec nerozuměla. – Jen abych nic nezmeškala! – Tak asi jen uvažovala nebo vnímala – a jinak ani myslet nebo vnímat nemohla. Byla vychována k tomu, že na světě platí jediná věc, která si zaslouží pozornost – a to je láska. Provádala se, něco z lásky vyzískala, ale nejen že to ani zdaleka nebylo to, co se jí slibovalo a co očekávala, ale přineslo to naopak i mnoho zklamání, utrpení a vzápětí dokonce i nečekaná muka – děti! Tahle muka ji vyčerpala. Ale pak se díky ochotným lékařům dověděla, že to jde bez dětí taky. Potěšilo ji to, zkusila to a ožila znovu pro tu jedinou věc, kterou znala – totiž milování. Ale milování s mužem nakaženým žárlivostí a vztekem, už nebylo to. Začala snít o jakémsi jiném milování, o lásce čisté a nové – tak jsem aspoň soudil já. A tak se začala rozhlížet, jako by něco očekávala. Viděl jsem to a je pochopitelné, že mne to zneklidnilo. Zkrátka a dobře pokračovalo to tak, že kdykoli hovořila se mnou, což jako obvykle činila prostřednictvím druhých, totiž rozmlouvala s cizími lidmi, ale platilo to mně, vyjadřovala se velmi odvážně, aniž uvažovala o tom, že

třeba před hodinou tvrdila opak, položertem říkala, že mateřská péče je klam, že je hřích obětovat život dětem, když je žena mladá a může se kochat rozkošemi života. Dětem už se věnovala méně, s daleko menším zaujetím než dřív, ale stále víc a víc pečovala o sebe, o svůj zevnějšek, ačkoli to tajila, věnovala se svým zábavám a dokonce i vlastnímu sebezdokonalování. S vášnivým zaujetím se vrátila ke klavíru, kterého si celá léta nevšimla. Tím také všechno začalo.“

Znovu obrátil k oknu unavené oči, ale zřejmě se rychle ovládl, protože vzápětí pokračoval:

„Ano, ano, vážený pane, objevil se ten muž.“ Nervózně poposedl a aspoň dvakrát vyloudil své zvláštní nosové zvuky.

Viděl jsem, jak ho trápí, když má jen vyslovit jméno toho muže, vzpomínat na něho, mluvit o něm. Ale přemohl se a jako by překonal poslední překážku, energicky pokračoval:

„Podle mého soudu, tak, jak jsem ho odhadoval já, to byl darebák. Neříkám to kvůli tomu, jaký význam hrál v mém životě, ale proto, že takový doopravdy byl. Ostatně skutečnost, že to byl mizera, je pouze důkazem její nesoudnosti. Kdyby to nebyl on, byl by to jiný, stát se to muselo!“ Znovu se odmlčel. „Vážený pane, byl to hudebník, houslista. Nebyl to hudebník z povolání, ale napůl profesionál, napůl člověk z lepší společnosti.

Jeho otec byl soused mého otce, také statkář. Přišel na mizinu, ale všem dětem – byli mezi nimi tři chlapci – se vedlo dobře. Pouze jeden, nejmladší, právě ten, o kterém mluvím, byl poslán na vychování ke své kmotře do Paříže. Studoval na tamější konzervatoři, protože měl hudební nadání – stal se houslistou a vystupoval koncertně. Byl to člověk...“ Zřejmě o něm chtěl říci něco špatného, ale ovládl se a rychle pronesl: „Ostatně jak žil tam, to nevím, vím pouze to, že se toho roku objevil v Rusku a že mne navštívil.

Vlahé mandlové oči, usměvavé červené rty, navoskovaný knírek, účes podle poslední módy, odporně hezounský obličej – o takových ženy říkají, že to jsou fešáci – drobnější postavy, ale dobře rostlý,

s nápadně vyvinutou zadní částí, skoro jako žena, takovou prý mívají Hotentoti. Ti snad jsou také muzikální. Familiární na nejvyšší možnou míru, ale bystrý, vždycky byl připraven při nejmenším náznaku odporu se zastavit, potrpěl si na vnější důstojnost a nosil boty na knoflíčky, boty s tím zvláštním pařížským švihem, kravaty nápadných barev a všechny ostatní věci, které si cizinci osvojují v Paříži a co svou okázalou novotou vždycky na ženy tak působí. Choval se s nápadnou, falešnou bodrostí. Uměl hovořit o všem v narážkách a v náznacích, jako byste vy sám všechno znal a mohl sám doplnit.

On a ta jeho hudba, to byla příčina všeho. U soudu se přece jednalo o celé záležitosti tak, jako by se to všechno stalo ze žárlivosti. O nic takového nešlo, totiž – nedá se říci, že by o to vůbec nešlo, šlo o to, a také o to nešlo. Soud rozhodl, že já jsem oklamáný muž a že jsem zabil, abych ochránil svou pošpiněnou čest (tak se tomu říká podle nich). A kvůli tomu jsem byl osvobozen. Snažil jsem se vysvětlit u soudu podstatu věci, ale oni to chápali jako pokus ospravedlnit manželku.

Ať byly její vztahy k tomu muzikantovi jakékoli, nemělo to pro mne smysl, a pro ni také ne. Podstatné je to, co jsem vám vyprávěl, totiž mé vlastní svinstvo. Všechno vzniklo kvůli tomu, že mezi námi zela ta strašlivá propast, o které jsem vám vyprávěl, to hrůzné napětí vzájemné nenávisti, takže při prvním podnětu muselo dojít ke krizi. V poslední době se naše hádky proměnily v cosi úděsného a mimořádně překvapivého a ustavičně se střídaly s živočišnými náporů vášně.

Kdyby se nebyl objevil on, přišel by jiný. Kdyby nebyla záminkou žárlivost, našel by se jiný důvod. Trvám na tom, že všichni muži, kteří vedou stejný život, jaký jsem vedl já, musí buď flámovat nebo se rozvést, zabít sebe nebo svou ženu, jako jsem to udělal já. Pokud to někoho nepotkalo, může mluvit o mimořádně vzácné výjimce. Ještě dřív než jsem skončil tak, jak jsem skončil, ocitl jsem se několikrát na pokraji sebevraždy, a také ona se trávila.

XX

Ano, bylo to takhle – a docela krátce, než se stala ta věc.

Žili jsme v jakémsi průměří a neměli jsme důvodu je porušovat. Jednou jsem zavedl řeč na to, že nějaký pes dostal na výstavě medaili. Žádnou medaili, ale diplom, namítla ona. Začli jsme se hádat. Přeskakovali jsme z jedné věci na druhou. – To já vím dávno, samozřejmě, tak je to vždycky, když to říkáš ty... Ne, já nic takového neříkal... Tak tedy lžu! – Už jsem tušil, že propukne ta strašlivá hádka, při které bych pokaždé nejradši zabil buď sebe nebo ji. Věděl jsem, že to propukne každou chvíli, ale bál jsem se toho jako čert kříže, a proto jsem se snažil ovládnout, ale vztekem jsem se třásl od hlavy až k patě. Ona na tom byla stejně, ještě hůř, schválně překrucovala každé mé slovo a dávala mu falešný smysl. Každé její slovo bylo prosceno jedem, a zasahovalo mě přesně tam, kde to nejvíc bolelo – to ona znala. Hádka se stupňovala. Okřikl jsem ji, aby mlčela. Vyrasila z pokoje a utíkala za dětmi. Chtěl jsem ji zadržet, abych dopověděl, co jsem chtěl říci, a chytil jsem ji za ruku. Dělal, že ji to bolí, a křičela: Děti, váš otec mě bije! – Křičel jsem na ni, aby nelhala. – Vždyť to není poprvé! odpověděla mi, snad trochu jinými slovy, ale mělo to ten význam. Děti se k ní vrhly. Uklidňovala je. – Nehraj komedii, řekl jsem jí. Pro tebe je všechno komedie, okřikla mne. Ty jednou zabiješ člověka a budeš také tvrdit, že hraje komedii. Ted' už do tebe vidím! A právě tohle je ti proti mysli! – Ó kdybys zdechla! zařval jsem na ni. – Vzpomínám si, jak mne ta slova poděsila. Nikdy jsem netušil, že bych byl s to vyslovit něco tak strašného, tak hrubého, a překvapilo mne, jak mi mohla vyklouznout z úst. Vyřkl jsem ta strašlivá slova a utekl jsem do pracovny, tam jsem si lehl a zapálil si cigaretu. Najednou slyším, že jde do předsíně a chystá se k odjezdu. Ptám se kam. Neodpovídá. Ať jde třeba k čertu, říkám si, vracím

se do pracovny, znovu uléhám a kouřím. V hlavě se mi honí tisíce nejrůznějších plánů, jak se jí pomstít a zbavit se jí, a jak to všechno navléknout a zařídit, jako by se vůbec nic nestalo. Promýšlím to stále, a stále kouřím, kouřím, kouřím. Myslím na to, že od ní uteču, schovám se, odjedu do Ameriky. Docházím tak daleko, že sním o tom, jak se jí zbavím a jak to bude nádherné, a jak si najdu jinou, úplně neznámou, nádhernou ženu. Bud' umře, nebo se rozvedu, tak se jí zbavím a vymýšlím, jak to zařídit. Uvědomuji si, že se mi nějak matou myšlenky, že nemyslím na to, nač bych myslet měl, ale vždyť kouřím jenom kvůli tomu, abych nevnímал, že vlastně nemyslím na to, nač mám myslet.

A náš domácí život plyne dál. Přichází vychovatelka, ptá se, kde je Madame a kdy se vrátí. Komorník se ptá, zda má podávat večeři. Jda do jídelny. Děti – hlavně Líza, nejstarší, ta už to chápe, se na mne dívají tázavými a nepřátelskými pohledy. Mlčky jíme. Ona se stále nevrací. Mine celý večer a po ní stále není památka. V mé duši se svářejí dva pocity: vztek na ni, že mne i děti trápí svou nepřítomností, která skončí tím, že se náhle objeví, a strach z toho, že nepřijde a že si něco udělá. Rozjel bych se za ní. Ale kde ji hledat? U sestry? Ale to by bylo hloupé přijet tam a vyptávat se. I co, ať si je, kde chce. Když chce trápit druhé, ať se trápí sama. Vždyť na to čeká. A příště to bude ještě horší. Ale co když není u sestry a teď se právě rozhodla, že si něco udělá – nebo už udělala? Jedenáct, dvanáct, jedna. Do ložnice nejdu, je to hloupé, abych tam ležel sám a čekal, a v pracovně si lehnout nemohu. Rád bych se nějak zaměstnal, napsal dopisy, četl; nemohu dělat nic. Sedím sám v pracovně, trápím se, vztekám se a poslouchám. Tři hodiny, čtyři, pořád nejde. K ránu usínám. Probudím se, ale ona nikde.

Všecko v domě jde postaru, ale nikdo nic nechápe, všichni se na mne dívají tázavými a vyčítavými pohledy, soudí, že vším jsem vinen já. A ve mně ustavičně probíhá ten zápas – vztek na ni, že mne tak trápí, i strach.

Kolem jedenácté se dostavila její sestra s poselstvím. A začíná obvyklé bědování: sestra je v hrozném stavu. To se přece nedělá! kvílí. Ale vždyť se nic nestalo! Vykládám, jakou má její sestra nemožnou povahu, a prohlašuji, že jsem jí nic neudělal.

Takhle to přece nejde dál, říká sestra.

To všechno je pouze její vina, má ne, říkám já. Já první krok neudělám. Když se chce se mnou rozejít, prosím.

Švagrová odjíždí s nepořízenou. Troufale jsem prohlásil, že první krok neudělám, ale sotva švagrová odjela a já vyšel z pracovny a uviděl děti, jak jsou ubohé a vylekané, byl bych udělal první krok ihned. Udělal bych ho rád, ale nevím jak. Zas chodím sem a tam, kouřím, hned dopoledne piju vodu a víno a dostávám se do stavu, po kterém nevědomky toužím: nevidím, jak je má situace hloupá a odporná.

Ona přijíždí kolem třetí hodiny odpoledne. Potká mne, ale nic neříká. Usuzuji, že se chce smířit, a začnu vykládat, že mne vyprovokovala svými výčitkami. Se stejně přísným a strašlivě utrápeným obličejem mi říká, že nepřijela kvůli žádnému vysvětlování, ale aby si odvedla děti, protože dál spolu žít nemůžeme. Prohlašuji, že to není má vina, že mne prostě vyprovokovala. Dívá se na mne přísným, majestátním pohledem a pak říká:

Už nemluv, litoval bys toho.

Říkám, že nesnáším komedie. V té chvíli ona něco vykřikne, slovům nerozumím, a utíká do svého pokoje. Cvakne klíč, zamkla se. Bouchám na dveře, ale neodpovídá, a tak vztekle odcházím. Za půl hodiny přiběhla uplakaná Líza.

Co je? Stalo se něco?

Maminka se neozývá.

Jdeme. Vší silou lomcuji dveřmi. Zástrčka nedrží, veřeje se rozletěly. Skočil jsem k posteli. Leží tam v bezvědomí, oblečená do dlouhé sukně a ve vysokých botkách. Na stolku je prázdná lahvička od opia. Přivedli jsme ji k vědomí. Pláče, pak nastává smíření. Ale

není to smíření; v duši nás obou sedí stále táž stará vzájemná zloba, znásobená ještě podrážděním za bolest, kterou nám způsobila tato hádka a z níž každý viní toho druhého. Ale musíme to všechno přece nějak uzavřít a tak život plyne ve starých kolejích. Takové hádky, ba ještě horší, se u nás odbývaly neustále, někdy to bylo jednou v týdnu, jindy jednou za měsíc anebo den co den. A stále jedno a totéž. Jednou už jsem si objednal cestovní pas – hádka se tenkrát vlekla po dva dny – ale potom znovu došlo k jakémusi vysvětlení, polosmíření, a já zůstal.

XXI

Takové to tedy bylo mezi námi, když se objevil ten člověk. Přijel do Moskvy – jmenoval se Truchačovskij – a navštívil mne. Bylo to dopoledne. Přijal jsem ho. Tykávali jsme si. Pokoušel se neurčitými větami mezi tykáním a vykáním to tykání uchovat, ale já mu okamžitě začal vykat a on se ihned přizpůsobil. Už na první pohled mi byl strašně nesympatický. Ale jakási zvláštní osudová síla mne nutila, abych ho neodmítal, abych se mu nevyhýbal, ale naopak abych se s ním sblížil. Nemohlo být přece nic snazšího než s ním chladně pohovořit a rozloučit se, aniž ho seznámím s manželkou. Ale naopak, jako naschvál jsem mluvil o jeho hře, řekl jsem mu, že jak jsem se dověděl, nechal prý houslí. Odpověděl, že teď naopak hraje víc než dřív. Začal vzpomínat na to, že já také hrával. Namítl jsem, že já už se hudbě nevěnuji, ale má žena hraje slušně.

Podivná věc! Můj vztah k němu byl hned první den, od první hodiny našeho shledání takový, jaký mohl být pouze po tom všem, co se událo. V mém vztahu k němu bylo jakési napětí. Všiml jsem si každého slova, výrazu, které pronesl on nebo já a připisoval jsem jim zvláštní důležitost.

Představil jsem ho ženě. Ihned se rozpředel hovor o hudbě, a on se nabídl, že bude hrát s ní. Má žena byla velmi elegantní, přitažlivá, dráždivě krásná – jako ostatně v poslední době vždycky. On se jí zřejmě zalíbil na první pohled. Navíc ji potěšilo, že bude doprovázet houslistu, měla to velmi ráda, najímala si kvůli tomu houslistu z divadelního orchestru, a tu radost jí bylo vidět na obličeji. Ale sotva se podívala na mne, ihned si domyslela mé pocity, změnila výraz a znovu začala stará hra na vzájemné klamání. Já se příjemně usmíval a tvářil se, že mne to velice těší. On hleděl na mou ženu tak, jak hledí na krásné ženy všichni sukničkáři, tvářil se, že má

zájem pouze o předmět našeho rozhovoru, totiž o to, co už ho vůbec nezajímalo. Ona se snažila o lhostejný výraz, ale můj falešný úsměv žárlivce, který tak dobře znala, ji zřejmě rozčiloval stejně jako jeho smyslný pohled. Všiml jsem si, že hned od první chvíle, kdy se s ním seznámila, se jí nějak zvláště zatřpytily oči, a jako důsledek mé žárlivosti proběhl mezi ní a jím jakýsi elektrický proud, který v nich probouzel tytéž výrazy, pohledy a úsměvy. Když zrudla ona, zrudl i on, když se usmála ona, usmál se také. Rozprávěli o hudbě, o Paříži, o všelijakých hloupostech. Vstal, aby se rozloučil, a stál s úsměvem, klobouk opřený o stehno, které sebou cukalo. Stál, díval se na ni, pak na mne, jako by očekával, co uděláme. Ten okamžik mi utkvěl v paměti zejména proto, že jsem ho v té chvíli docela jednoduše nemusel znovu zvát a nic by se nebylo přihodilo. Ale podíval jsem se na něho, pak na ni. Jen si nemysli, že na tebe budu žárlit, řekl jsem jí v duchu, nebo že se tě bojím, řekl jsem v duchu jemu a vyzval jsem ho, aby některý večer přijel i s houslemi, že ho má žena doprovodí na klavír. Užasle se na mne podívala, zrudla a pak rychle odmítla, jako by se polekala, tvrdila, že nehraje tak dobře. To odmítnutí mě podráždilo ještě víc a tak jsem začal naléhat. Pamatuji se na ten zvláštní pocit, s jakým jsem se mu díval do týla, na bílý krk, který se odrážel od černých vlasů, rozdělených pěšinkou, když odcházel svou zvláštní hopsavou, trochu ptačí chůzí. Musel jsem přiznat sám sobě, že přítomnost toho muže mne skličuje, na mně to závisí, já mohu způsobit, že se už víckrát nesetkáme, myslel jsem si. Ale kdybych to tak udělal, rovnalo by se to přiznání, že se ho bojím. Ne, já se ho nebojím. To by bylo příliš ponižující, říkal jsem si. A tak ještě v předsíni – věděl jsem, že mne žena slyší – jsem trval na tom, aby ještě téhož večera přijel i s houslemi. Přislíbil a odjel.

Večer si přivezl housle a hráli spolu. Ale hra se jim dlouho nedařila, neměli noty, které potřebovali, a z těch, které měli, nemohla žena hrát z listu. Měl jsem hudbu velmi rád a tak jsem se jejich koncertování účastnil, stavěl jsem pult a obracel noty. Něco přece

jenom dali dohromady, zahráli nějaké písňě beze slov a jednu Mozartovu malou sonátu. Hrál skvěle – byl opravdu vrcholně obdařen tím, čemu se říká tón. Navíc měl jemný, ušlechtilý hudební vkus, který naprosto neodpovídal jeho povaze.

Byl ovšem mnohem větší muzikant než má žena – pomáhal jí a zároveň ji zdvořile chválil. Choval se velmi pěkně. Má choť činila dojem, že se zajímá pouze o hudbu a byla velmi prostá a přirozená. Já se sice tvářil, že mne hudba velmi okouzluje, ale celý večer jsem se bez ustání trápil žárlivostí.

Od první chvíle, kdy se očima setkal s mou ženou, zvíře, které sedělo v každém z nich mimo jakýkoli prostor a čas, se otázalo, zda to půjde, a druhé ochotně přitakalo. To jsem poznal. Truchačevskij určitě nepředpokládal, že v moskevské dámě objeví ženu tak přitažlivou, a velice ho to potěšilo. To jsem poznal také. Nepochyboval ani v nejmenším, že ona souhlasí. Celý problém tkvěl v tom, aby jim nepřekážel nesnesitelný manžel. Kdybych byl nevinný, neporozuměl bych tomu, ale stejně jako většina mužů i já tak za svobodna uvažoval o ženách, proto jsem četl v jeho duši jako v knize. Nejvíce mě trápilo to, o čem jsem neměl nejmenších pochybností – že má žena totiž ke mně necítí nic jiného než ustavičné podráždění, které jen občas bývá přerušeno navyklou smyslností, a že tento muž, jednak pro svou eleganci a neotřelost, jednak – a to hlavně – díky zřejmému, hlubokému hudebnímu nadání, a také díky onomu sblížení, k němuž při společné hře mezi partnery dochází, díky onomu vlivu, kterým hudba, zejména housle působí na vnímavé povahy, pro to všechno že se jí tento muž nejen líbí, ale že zcela určitě, bez nejmenších pochyb nad ní zvítězí, stiskne ji, rozdrtí, ovládne, udělá s ní vše, cokoli co se mu zamane. To všechno jsem pochopitelně viděl a strašlivě jsem se kvůli tomu trápil. Ale bez ohledu na to nebo možná právě proto mne jakási síla proti mé vlastní vůli nutila, abych se k němu choval nejen zdvořile, ale abych k němu byl dokonce vlídný. Nevím, proč jsem to dělal, snad kvůli ženě, snad

kvůli němu, abych jim dokázal, že se ho nebojím nebo snad kvůli sobě, abych sám sebe mohl oklamat, kdoví, ale hned od počátku jsem nedokázal chovat se k němu nenuceně. Musel jsem ho hýčkat, abych nepodlehł touze okamžitě ho zabít. U večere jsem mu naléval drahá vína, upadal jsem do vytržení nad jeho hrou, při rozhovoru jsem se na něho vlídně usmíval, a poté jsem ho pozval, aby příští neděli přišel na večeri a zakoncertoval si s mou ženou. Řekl jsem, že seznám pár známých, kteří mají rádi hudbu, aby si ho poslechli. A tím to skončilo.“

Pozdnyšev v silném rozčilení změnil polohu a vydal svůj charakteristický zvuk.

„Je to zvláštní, jak na mne působila přítomnost toho muže,“ začal znovu, ale zřejmě vynakládal značné úsilí, aby zachoval klid. „Druhý nebo třetí den na to jsem se vracel z výstavy; vstoupil jsem do předsíně a náhle se mne zmocnil pocit, jako by mi na srdce dolehl balvan, ale nechápal jsem, čím to je. Zhlédl jsem totiž v předsíni něco, co mi ho připomnělo. Teprve v pracovně jsem si uvědomil, co to bylo, a vrátil jsem se do předsíně, abych si to ověřil. Ano, nemýlil jsem se. Byl to jeho plášť. Plášť podle poslední módy, víte. (Ani jsem si to neuvědomoval, ale vnímal jsem nadmíru pozorně všechno, co s ním nějak souviselo.) Na otázku se mi dostalo odpovědi, že je zde. Nešel jsem salómem, zamířil jsem učebnou do sálu. Líza seděla nad knížkou, chůva s nejmenší holčičkou si hrály. Dveře do sálu byly zavřené, ozývalo se odtud pravidelné arpeggio a hlasy obou. Poslouchal jsem, ale nerozuměl jsem ani slovu. Ten klavír zněl asi jen proto, aby ztlumil jejich slova, možná i polibky. Můj Bože! Jak to v té chvíli ve mně zabouřilo! Jímá mne hrůza, když si teď vzpomenu na zvíře, které ve mně žilo. Srdce se mi zastavilo a pak se rozbušilo jako kladivo. Jako vždycky, při každém návalu zlosti ve mně převládla lítost nad sebou samým. V přítomnosti dětí, chůvy! myslel jsem si. Vypadal jsem asi hrozně, protože i Líza mne pozorovala zvláštním pohledem. Co mám dělat? ptal jsem se v duchu. Mám jít dovnitř?

To nemohu, Bůh ví, co bych udělal. Ale odejít také nedokážu. Chůva mne pozorovala, jako by chápala mou situaci. Jít tam musím, řekl jsem si a zprudka jsem otevřel dveře. Seděl u klavíru a velkými, bílými, vzhůru prohnutými prsty preludoval. Ona stála v rohu klavíru nad otevřenými notami. Uviděla nebo uslyšela mne dřív než on a vzhlédla ke mně. Zda se polekala a jenom se tvářila lhostejně, nebo se opravdu nelekla, to nevím, ale opravdu sebou ani nešklubla, ani se nepohnula, jenom zrudla, a to také až za chvíli.

To jsem ráda, že jsi přišel, ještě jsme se nerozhodli, co budeme v neděli hrát, řekla takovým tónem, jakým by se mnou nikdy nemluvila, kdybychom byli sami. Ten tón, a také to, že o nich dvou mluvila v množném čísle, mne pobouřilo. Mlčky jsem se mu uklonil.

Stiskl mi ruku a ihned – s úsměvem, který se mi zdál být přímo ironický – mi začal vysvětlovat, že přinesl noty, které by si měli na neděli připravit. A že se právě nemohou dohodnout co hrát: něco obtížnějšího z klasického repertoáru, konkrétně Beethovenovu sonátu pro housle a klavír, anebo drobnější skladby? Všechno bylo tak přirozené a prosté, že jsem nenalézal sebemenší záminku, ale zároveň jsem byl přesvědčen, že to všechno je lež, že se domluvili, jak mne oklamat.

Nejtrýznivější okolností pro žárlivé lidi (a v naší společenské vrstvě žárlí všichni) jsou naše společenské zvyky, při kterých je dovolena co nejužší a nejnebezpečnější blízkost muže a ženy. Zesměšnili bychom se, kdybychom tomu bránili na plesech, kdybychom bránili blízkosti pacientky a lékaře, sblížení při malbě, vyučování výtvarnému umění a zejména při hudbě. Dvojice lidí se zabývá tím nejušlechtlejším uměním – hudbou. K tomu nutně potřebuje onu zmíněnou blízkost, ale v tomto sblížení není přece nic, co by bylo hodno odsouzení – jen hloupý, žárlivý muž tady nalézá něco nežádoucího. Ale zároveň všichni dobře vědí, že právě toto studium, především pak studium hudby je příčinou většiny cizoložství v naší společnosti. Zřejmě jsem je oba vyvedl z míry tím pobouřením,

které na mně bylo patrné: dlouho jsem nebyl s to promluvit. Připadal jsem si jako převržená láhev, ze které nic nevytéká jen proto, že je příliš plná. Chtěl jsem mu zlořečit, vyhnat ho z domu, ale vycítil jsem, že k němu zase musím být vlídný a laskavý. A tak jsem se také zachoval. Tvářil jsem se, že všechno schvaluji, a zase pod vlivem toho podivného citu, který mne nutil, abych se k němu choval s tím větší vlídností, čím více mne jeho přítomnost trýznila, jsem mu řekl, že spoléhám na jeho vkus a jí že doporučuji totéž. Zdržel se ještě chvíli – na kolik to bylo nutné, aby byl zahlazen nepříjemný dojem z toho, jak jsem zprudka a s vylekaným obličejem vstoupil do pokoje a dlouho mlčel – a pak odjel; přetvařoval se, že teď už se rozhodli, co nazítří budou hrát. Já ovšem byl zcela přesvědčen, že ve srovnání s tím, co je vskutku zajímalo, byla pro ně otázka skladeb naprosto vedlejší.

S mimořádnou zdvořilostí jsem ho vyprovodil do předsíně, (musíte přece vyprovodit muže, který přijel, aby porušil klid a zničil štěstí celé rodiny). S nesmírnou vlídností jsem mu stiskl měkkou bílou ruku.

XXII

Celý den jsem s ní tenkrát nepromluvil, nedokázal jsem to. Probouzela ve mně takovou nenávist vůči sobě, že jsem se sám sebe bál. U oběda se mne před dětmi zeptala, kdy odjízďím. Chystal jsem se, že v příštím týdnu odjedu na venkov. Řekl jsem datum. Zeptala se, zda nepotřebuji něco na cestu. Neodpověděl jsem a mlčky jsem seděl u stolu, pak jsem rovněž beze slova odešel do pracovny. V poslední době nikdy do mého pokoje nevkočila, zejména v těchto hodinách. Ležel jsem v pracovně a vztekal jsem se. Náhle jsem zaslechl známý krok. A napadla mne strašlivá, nejapná myšlenka, že stejně jako žena Uriášova chce zatajit svůj dovršený hřích, a proto jde ke mně v tak nezvyklou hodinu. Opravdu jde ke mně? myslel jsem si a poslouchal jsem, jak se její kroky přibližují. Půjde-li ke mně, znamená to, že mám pravdu, říkal jsem si. A v mém nitru se bouřila nevyslovitelná nenávist vůči ní. Kroky zněly stále blíž. Neprojde kolem dveří do sálu? Ne, dveře zavržaly, objevila se její vysoká, krásná postava, v obličeji a v očích měla nesmělost a podlézavost, které chtěla utajit, ale já to viděl a dobře jsem rozuměl. Div jsem se nezalkl, jak dlouho jsem zadržoval dech. Nespustil jsem z ní oči – vzal jsem do ruky pouzdro s cigaretami a zapálil jsem si.

Tak co to znamená, přijde ti návštěva a ty kouříš, řekla, usedla vedle mne na pohovku a opřela se o mne. Uhnul jsem, abych se jí nedotýkal.

Mrzí tě, že chci v neděli hrát, vid'? řekla.

Vůbec mě to nemrzí, odpověděl jsem.

Copak to nevidím?

To ti tedy blahopřeji. Já nevidím vůbec nic, leda to, že se chováš jako běhna...

Jestli chceš být sprostý jako drožkář, tak půjdu.

Jen si jdi, ale říkám ti jednu věc: jestli tobě nezáleží na cti rodiny, tak mně nezáleží na tobě, (tebe vem čert), ale na rodině.

Co tím myslíš?

Táhni, proboha, ať tě nevidím!

Snad se jen tvářila, že nechápe, o čem mluvím, nebo to opravdu nepochopila, ale urazila se a rozzlobila. Vstala, ale hned neodešla – zastavila se uprostřed pokoje.

Jsi skutečně nemožný, začla. Ty máš povahu, se kterou by se ani anděl nesnesl. A jako obvykle – aby mne bodla co nejbolestněji – připomněla mi, jak jsem jednal se sestrou (kdysi jsem se rozčílil a osopil jsem se na vlastní sestru; žena věděla, že mě to mrzí, a právě do toho bolavého místa mě zasáhla). Ted' už mě u tebe nepřekvapí vůbec nic, řekla.

Ano, urazit, ponížit, zahanbit, udělat ze mne viníka, řekl jsem si a náhle mne popadl takový vztek, jaký jsem nikdy dřív nepoznal.

V první chvíli jsem dostal chuť vyjádřit nějak fyzicky tu zlobu. Vyskočil jsem a zamířil k ní. Ale vzpomínám si, že v témž okamžiku, kdy jsem vyskočil, jsem si uvědomil své pocity a zeptal se sám sebe, zda je to dobré, ale hned jsem si odpověděl, že je to namístě, že ji to poděsí, a tak jsem nekladl odpor svému vzteku, naopak, ještě jsem jej v sobě rozněcoval a radoval se z toho, jak se rozpaluji stále víc.

Táhni, nebo tě zabiju! vykřikl jsem, přistoupil jsem k ní a uchoopil ji za ruku. Záměrně jsem přitom zesílil hlas. Vypadal jsem asi strašně, protože strnula a dokonce ani neměla sílu odejít, jenom opakovala:

Co to děláš, Vasjo, co je s tebou?

Jdi pryč! zařval jsem ještě víc. Ty jediná mě můžeš dohnat k šílenství. Neručím za sebe!

Poskytl jsem volnost svému bláznění a opájel jsem se tím – zatončil jsem udělat ještě něco neobyčejného, co by dokázalo vyšší stupeň mé zběsilosti. Ovládla mě strašlivá touha ji zbít, zabít ji, ale věděl jsem, že to udělat nemohu, abych však přece jen dal průchod

svému šílenství, popadl jsem ze stolu těžítka, ještě jednou jsem vykřikl a praštil těžítkem o zem, těsně vedle ní. Mířil jsem velmi dobře, abych se minul. Obrátila se, ale mezi dveřmi se zastavila. V témž okamžiku, kdy to ještě viděla (udělal jsem to proto, aby to viděla), jsem bral ze stolu různé předměty, svícný, kalamář, tloukl jsem s nimi o zem a křičel:

Jdi pryč! Táhni! Neručím za sebe!

Odešla – a já ovšem ihned přestal.

Za hodinu se dostavila chůva a řekla, že milostivá paní dostala hysterický záchvat. Když jsem za ní přišel, vzlykala, smála se, nebyla s to promluvit a třásla se po celém těle. Nepřetvařovala se, byla skutečně nemocná.

K ránu se uklidnila a pod vlivem oněch citů, kterým jsme říkali láska, jsme se usmířili.

Když jsem se jí ráno po našem smíření přiznal, že jsem na ni žárlil kvůli Truchačevskému, vůbec ji to neuvedlo do rozpaků a na-prosto přirozeně se tomu zasmála. I ji překvapila ta možnost, že by ji upoutal takový muž, jak se vyjádřila.

Copak může slušná žena oceňovat na takovém muži něco jiného než požitky z hudby? Ale jestli si přeješ, už se s ním víckrát nese-
tkám, řekla. Ani v neděli, ačkoli jsme už sezvali známé. Napíšeš mu, že stůňu, a hotovo. Jediná věc je na tom nepříjemná – někdo by si mohl myslet, že je ten pán nebezpečný – hlavně by si to mohl myslet on sám. A já jsem příliš hrdá než abych mu něco takového dovolila.

Ale ona opravdu nelhala, věřila tomu, co říká. Doufala, že těmi slovy probudí v sobě opovržení, že se před ním zaštití, ovšem nepodařilo se jí to. Všechno se spiklo proti ní, hlavně ta prokletá hudba. Tím také všechno skončilo. V neděli se shromáždili hosté a oni dva hráli znovu.

XXIII

Snad je zbytečné, abych připomínal, že jsem byl velmi samolibý. Kdybychom v našem běžném životě nebyli samolibí, neměli bychom proč žít. A tak jsem se s chutí chopil přípravy večeře a večírku s hudebním vystoupením. Sám jsem nakoupil lahůdky a sezval hosty.

Kolem šesté se hosté shromáždili a objevil se i on ve fraku s nevkusnými brilantovými knoflíčky. Choval se nevázaně, na všechno dával bleskurychlou odpověď a přitom se souhlasně, chápavě usmíval, víte, s takovým zvláštním výrazem, jako by říkal, že cokoli uděláte nebo řeknete, je přesně to, co očekával. Všechno, co na něm odpuzovalo, jsem teď pozoroval s mimořádným potěšením, protože mne to mělo uklidnit a dokázat mi, jak hluboko stojí pod mou ženou. Tak hluboko, kam podle svých slov ani nemohla klesnout. Ted' už jsem si jakoukoli žárlivost zakázal. Jednak jsem své žárlivé trápení přehnal a musel jsem si odpočinout, jednak jsem chtěl věřit ujišťování své ženy – a vskutku jsem jí věřil. Ale ačkoli jsem už nežárlil, přece jen jsem se k oběma choval nepřírozeně – jak při večeři, tak i v první půli večírku, dokud nezazněla hudba. Stále ještě jsem bedlivě sledoval každý jejich pohyb a pohled.

Večeře byla stejně nudná a falešná jako všechno ostatní. Koncert začal poměrně brzo. Bože, jak si ten večer pamatuji do všech podrobností. Přinesl nástroj, otevřel pouzdro, sundal dečku, kterou mu vyšila nějaká dáma, vyndal housle a začal ladit. Pamatuji se, jak žena usedla ke klavíru s výrazem falešné lhostejnosti, pod nímž se skrýval nesmírný ostych – byl to především ostych nad vlastním uměním – s falešně lhostejným obličejem usedla tedy ke klavíru a pak následovalo obvyklé „áčko“, pizzicato houslí, rovnání not. Pamatuji se, jak se potom na sebe podívali, ohlédli se na posluchače, kteří zaujímalí místa, něco si řekli a začali. Uhodila první akord.

Jeho obličej se proměnil, zvážněl, zpřísněl, vypadal sympaticky – naslouchal tónům houslí – opatrně brnkl na struny a odpověděl klavíru. A začalo to...”

Zarazil se a několikrát za sebou opakoval své zvuky. Už chtěl mluvit dál, ale znovu popotáhl nosem a odmlčel se.

„Hráli Kreutzerovu sonátu od Beethovena. Znáte to první presto? Znáte?!“ vykřikl. „Ó! Ta sonáta je strašlivá věc. Právě tahle část. A hudba vůbec je strašlivá věc. Co to vlastně je? Já to nechápu. Co je vlastně hudba? Co dělá? A proč dělá právě to? Hudba prý povznáší lidskou duši – to je lež, nesmysl! Hudba působí, strašlivě působí – teď mluvím o sobě – ale vůbec ne tak, že by nějak povznášela duši. Nepovznáší ji, ani nesnižuje, ale dráždí ji. Jak bych vám to vysvětlil? Hudba mne nutí, že zapomínám na sebe, na svou skutečnou situaci, přenáší mne do jakéhosi jiného, neznámého světa. Pod vlivem hudby cítím něco, co vlastně ve skutečnosti vůbec nevnímám, že chápu to, co vůbec nechápu, že mohu to, co vůbec nemohu. Vysvětluji si to tím, že hudba působí stejně jako zívání nebo smích; nechce se mi spát, ale zívám, když vidím zívajícího člověka. Nemám proč se smát, ale směju se, když vidím člověka, který se směje.

Hudba mne ihned bezprostředně přenáší do onoho duševního stavu, jaký prožíval ten, kdo určitou skladbu komponoval. Duševně s ním splývám a zároveň s ním přecházím z jednoho pocitu do druhého, ale proč to dělám, to nevím. Vždyť přece právě autor Kreutzerovy sonáty musel vědět, proč onen stav prožívá – vždyť ho vedl k určitému jednání, proto tedy měl pro něho tento duševní stav svůj smysl – pro mne ovšem nemá smysl žádný. A proto hudba pouze vydráždí, ale neuzavírá se. Kapela zahraje vojenský pochod, vojáci přepochodují a je konec. Orchester odehraje nějaký taneční kousek, vy si zatančíte a je konec. Zpěváci dozpívají mši, vy jste se pomodlil, je také konec – ale zbude pouhé vydraždování; to, co v tomto stavu máme činit, se nedostaví. A právě proto působí někdy hudba tak strašlivě, tak hrozně. V Číně je hudba státní záležitost.

A tak to také má být. Copak je přípustné, aby každý, kdo si zamane, hypnotizoval druhého nebo mnohé, a pak si s nimi dělal, co se mu zachtělo? A co je nejdůležitější – je přípustné, aby tím hypnotizérem byl první bezcharakterní lump, na kterého narazíte?

Ten strašlivý prostředek mají v rukou lidé naprosto náhodní. Vezměme třeba Kreutzerovu sonátu, první presto. Copak je možné hrát v salónu ve společnosti dekoltovaných dam takové presto? Odehrát, potom zatleskat, a pak jíst zmrzlinu a vykládat si poslední klepy. Takové věci se mohou hrát pouze při určitých, významných, seriózních okolnostech, a jen tehdy, mají-li být uskutečněny nějaké důležité činy, které této hudbě odpovídají. Ale to probuzení energie a citů, které se nijak neprojeví, podnět, který neodpovídá ani času, ani místu, nutně musí působit zhoubně. Alespoň na mne zapůsobila ta skladba děsivě. Vynořily se mi zcela nové pocity, nové možnosti, o kterých jsem až do té doby neměl tušení. Velmi se to lišilo od toho, jak jsem dřív uvažoval a žil – snad tak promluví mé nitro. Neuměl jsem si vysvětlit, co vlastně bylo to nové poznání, ale vědomí toho neznámého pocitu mi působilo velkou radost. Viděl jsem tytéž tváře, mezi nimi i jeho a mou ženu, ale zároveň se mi všichni představili v úplně novém světle.

Po prestu dohráli nádherné andante, nádherné, ale obyčejné a nijak nové, včetně otřepaných variací, a úplně slabé finále. Na žádost hostů zahráli Ernstovu Elegii a pak ještě nějaké drobné skladby. Bylo to všechno pěkné, ale nic z toho už na mne zdaleka nezapůsobilo tím dojmem jako první skladba. To všechno už se odehrávalo jen na pozadí dojmu, kterým zapůsobila sonáta. Celý večer jsem měl veselou, příjemnou náladu. A svou ženu jsem dosud nikdy neviděl takovou, jaká byla onoho večera. Rozzářené oči, přísný a soustředěný výraz u klavíru, a to dokonalé uvolnění, žalostný, nesmělý a blažený úsměv, když dohráli. To všechno jsem viděl, ale nepřikládal jsem tomu žádný jiný význam než ten, že prožívá totéž

co já, že i před ní se otevřely – jako by vypluly ze vzpomínek – nové, nepoznané city. Večer šťastně skončil a hosté se rozešli.

Truchačevskij věděl, že za dva dny odjíždím na sjezd, a tak při loučení prohlásil, že při mém příštím zájezdu si jistě zopakuje potěšení dnešního večera. Z toho jsem mohl soudit, že považuje za vyloučeno navštěvovat náš dům v mé nepřítomnosti, a bylo mi to milé. Věděl jsem, že se nevrátím před jeho odjezdem do zahraničí, a tak bylo jasné, že už se nesetkáme.

Poprvé jsem mu stiskl ruku s upřímným potěšením a poděkoval mu za požitek. Také s mou ženou se definitivně rozloučil. Jejich loučení mi připadalo naprosto přirozené a slušné. Všechno dopadlo skvěle. Žena i já jsme byli s večírkem spokojeni na nejvyšší míru.

XXIV

Za dva dny jsem se v klidné a znamenité náladě rozloučil s ženou a odjel jsem na venkov. Čekala mne tam vždycky spousta záležitostí, a také docela jiný život, docela jiný, malý svět. Dva dny jsem od rána až do deseti večer strávil v úřadě. Druhého dne mi byl do kanceláře doručen ženin dopis. Přečetl jsem ho ihned. Psala o dětech, o strýci, o chůvě, o nákupech, a mezi jiným se o jako zcela prosté samozřejmosti zmínila o návštěvě Truchačevského, že donesl slíbené noty a nabídl se, že ještě bude hrát, ale ona odmítla. Nepamatoval jsem si, že by Truchačevskij měl přinést nějaké noty. Domníval jsem se, že se tenkrát definitivně rozloučil, a proto mě to nepříjemně překvapilo. Ale měl jsem tolik práce, že nebylo kdy nad tím hloubat, a tak až večer, když jsem se vrátil do bytu, jsem si dopis přečetl znovu. Kromě skutečnosti, že Truchačevskij navštívil můj dům ještě jednou, zapůsobil na mne celý dopis jakýmsi křečovitým dojmem. Zběsilé zvíře žárlivosti zařvalo ve svém doupěti a chtělo vyskočit, ale bál jsem se ho a rychle jsem je zahnal. Jak odporná je ta žárlivost! říkal jsem si. Mohou být přirozenější věci než ty, o kterých mi píše?

Ulehl jsem do postele a začal přemýšlet o úředních záležitostech, které mne příští den čekaly. Při takových cestách a v nezvyklém prostředí jsem vždycky špatně usínal, ale tentokrát jsem usnul velmi brzy. Víte ovšem, jak to bývá: najednou se probudíte jako po elektrickém šoku. Tak jsem se probudil i já – a probudil jsem se s myšlenkou na ni, na svou smyslnou lásku, na Truchačevského a také na to, že mezi ní a jím už došlo k poslednímu. Srdce se mi sevřelo hrůzou a vztekem. Ale nutil jsem se k rozumu. Vždyť je to hloupost, říkal jsem si, nemáš přece vůbec žádné důvody, nic mezi nimi není a nebylo. Jak mohu tak ponižovat ji i sebe, když vůbec předpokládám něco tak hrozného? Takový potulný houslista,

proslulý darebák – a ona je počestná žena, vážená matka rodiny, má žena! Taková hloupost! říkal jsem si. Ale proč by to nemohlo být? namítal jsem si vzápětí. Proč by se nemohla stát ta nejjednodušší a nejpochoptitelnější věc, kvůli které jsem se s ní oženil, to jediné, co od ní žádám a co tedy mohou žádat i druzí, i ten muzikant. Je svobodný, zdravý (pamatuji se, jak drtil v zubech chrupavku z kotlety a jak lačně obemykal rudými rty sklenici vína), je vypasený, hladký a nežije bez jisté morálky, naopak, je přesvědčen o tom, že člověk má užívat rozkoší, které se mu nabízejí. A mezi nimi existuje spojení hudební, ta nejjemnější, nejvybranější rozkoš smyslů. Co by ho vlastně mohlo zadržet? Nic. Naopak, všechno ho přitahuje. A ona? Kdo je vlastně ona? Ona je tajemství, živočich. A živočich se nemůže, nesmí se zastavit před ničím.

Teprve nyní se mi vybavily jejich obličeje, když toho večera po Kreutzerově sonátě zahráli nějakou vášnivou skladbu, už se nepamatuji, co to bylo, ale byla to skladba smyslná až k oplzlosti. Jak jsem mohl odjet? říkal jsem si při vzpomínce na jejich obličeje, copak nebylo jasné, že se mezi nimi všechno dovršilo právě toho večera? A copak nebylo zřejmé, že toho večera už mezi nimi nestojí žádná přehrada, a nejen to, že oba, a hlavně ona se trochu stydí po tom, co se mezi nimi stalo? Vzpomínám si na její vyčerpaný, žalostný a blažený úsměv, když si otírala pot ze zarudlého obličeje právě ve chvíli, kdy jsem přistoupil ke klavíru. Už tenkrát se vyhýbali vzájemným pohledům a teprve u večeře, když jí naléval vodu, se na sebe podívali a nepatrně se pousmáli. Ano, je to tak, všechno se už stalo, říkal mi jeden hlas, zatím co druhý vzápětí tvrdil pravý opak. Co ti to napadá, to přece není možné! říkal ten druhý hlas. Ve tmě na mne padla hrůza, škrtl jsem sirkou a v tom malém pokojíčku se žlutými tapetami mi bylo hrozně. Zapálil jsem si cigaretu a choval jsem se tak jako každý, kdo se točí v jednom a témž kruhu neřešitelných protikladů – kouřil jsem jednu cigaretu za druhou, abych se omámil a žádné rozpory neviděl.

Celou noc už jsem neusnul. V pět hodin ráno jsem se rozhodl, že nemohu déle setrvávat v takovém napětí a ihned odjedu. Vstal jsem, vzbudil domovníka, který mi posluhoval, a poslal jsem ho pro kočár. Na zasedání jsem odeslal lístek se zprávou, že jsem byl v mimořádné záležitosti odvolán do Moskvy. Proto žádám, aby mne zastoupil jiný. V osm hodin jsem usedl do kočáru a vyjel jsem.“

XXV

Vstoupil průvodčí a když si všiml, že naše svíčka dohořívá, zhasl ji, ale novou už nedal. Pomalu se rozednívalo. Pozdnyšev mlčel, a po celou tu dobu, co se ve voze zdržoval průvodčí, jen těžce vzdychal. Teprve když průvodčí odešel, pokračoval ve vyprávění – v polotmě se ozývalo jen drnčení okenních skel a pravidelné chrápání příručního. V jitřním šeru jsem už na Pozdnyševa vůbec neviděl. Slyšel jsem pouze jeho trpící hlas, který zněl stále rozčileněji.

„Musel jsem jet třicet pět verst kočárem a osm hodin vlakem. S koňmi se jelo nádherně. Byl mrazivý podzimní den, slunce jasné svítilo. Víte, to je ten čas, kdy se do lesklých silnic vtiskují ozuby podkov. Silnice jsou hladké, světlo jasné a vzduch podporuje dobrou náladu. V kočáru se mi jelo dobře. Ulevilo se mi, když se rozednilo a já se vydal na cestu. Díval jsem se na koně, na pole, na lidi, které jsme potkávali, a zapomínal jsem, kam jedu. Chvilími mně připadalo, že jedu jenom tak a že se nestalo vůbec nic. Ty chvíle zapomnění mi působily nesmírnou radost. A kdykoli jsem si uvědomil, kam jedu, říkal jsem si: Až přijedeš, uvidíš, nemysli na to. V polovině cesty se ještě stala nehoda, kvůli které jsem se zdržel a která mne rozptýlila ještě víc. Kočár se polámal a museli jsme opravovat. Ta porucha měla velký význam, protože kvůli tomu jsem do Moskvy nepřišel v pět hodin, jak jsem původně předpokládal, ale ve dvanáct, a domů dokonce až v jednu hodinu v noci, protože jsem zmeškal rychlík a musel jsem jet osobním vlakem. Jízda pro bryčku, oprava kočáru, placení, svačina v zájezdním hostinci, rozhovor s domovníkem, to všechno mne rozptýlilo ještě víc. K večeru bylo všechno hotovo a já vyjel znovu – v noci se cestovalo ještě líp než ve dne. Bylo to v novoluní, slabě mrzlo, k tomu si představte nádhernou silnici, koně, veselého vozku, a tak jsem jel a kochal se tou cestou

a skoro vůbec jsem nepřemýšlel o tom, co mne čeká, nebo snad právě proto jsem všechno vnímal s takovým požitkem, jako bych věděl, co mne očekává a loučil se se všemi slastmi života. Ale ta má poklidná nálada, ta schopnost ovládat vlastní city skončila před nádražím. Sotva jsem vkročil do vlaku, ovládl mne docela jiný pocit. Těch osm hodin jízdy bylo něco strašného, nač nezapomenu, co živ budu. Možná proto, že jsem si tak živě představil, že už jsem vlastně u konce cesty, nebo snad proto, že cesta vlakem tak rozčiluje – nevím, ale sotva jsem usedl, už jsem nedokázal ovládat svou fantazii a ta mi bez ustání, nadmíru zřetelně vykreslovala obrazy, které rozněcovaly mou žárlivost, následovaly jeden za druhým a jeden byl cyničtější než druhý – a stále o témž, co se odehrávalo tam za mé nepřítomnosti, a jak mne ona podvedla. Hořel jsem vztekem, odporem a jakousi podivnou rozkoší z vlastního ponížení, když jsem sledoval tyto výjevy, a nemohl jsem se od nich odpoutat. Nejen to – čím víc jsem se zahloubával do těch vymyšlených obrazů, tím víc jsem věřil, že jsou pravdivé. Jejich zřetelnost jako by byla důkazem pro realitu toho všeho, co jsem si představoval. Jako by nějaký ďábel proti mé vůli vymýšlel nejstrašlivější představy a našeptával mi je. Vzpomněl jsem si, že před mnoha lety jsem jednou mluvil s bratrem Truchačevského, a s jakýmsi opojením jsem si tím ustavičně drásal srdce, protože jsem tu rozmluvu dával do souvislosti s Truchačevským a se svou ženou.

Stalo se to velmi dávno, ale vzpomněl jsem si na to dobře. Na otázku, zda navštěvuje veřejné domy, mně bratr Truchačevského jednou odpověděl, že slušný člověk nechodí tam, kde může onemocnět a kde je tak špinavé a hnusné prostředí, když si přece vždycky může najít počestnou ženu. A tak si tedy jeho bratr zvolil mou manželku.

Pravda, už není nejmladší, na jedné straně jí chybí zub, taky trochu nakynula, ale co se dá dělat, musí vzít zavděk tím, co je, říkal jsem si. Ano, ano, on jí prokazuje milost, když si ji vyvolil za

milenku! A při tom je naprosto spolehlivá. – Ne, to je nemožné! Nač to myslím! opakoval jsem si s hrůzou. K ničemu nedošlo. A nemám ani nejmenší důvod, abych něco podobného předpokládal. Copak mi neříkala, jak ji ponižuje pouhé pomyšlení, že bych na něho mohl žárlit! Ano, ale ona lže, ustavičně lže! vykřikoval jsem – a všechno začínalo znovu. V mém vagóně seděli pouze dva cestující – stará paní s mužem, oba velmi nemluvní, ti na jedné stanici vystoupili a já zůstal sám. Byl jsem jako zvíře v kleci: hned jsem utíkal k oknu, pak jsem zas kymácivým krokem pobíhal vagónem, jako bych ho chtěl popohnat, ale všechno se jen otrásalo, vagón, lavice, skla, přesně tak jako dnes...”

Pozdnyšev vyskočil, udělal několik kroků a znovu usedl.

„Já se bojím železničních vagónů, strašně se jich bojím, jímá mne z nich hrůza! Ano, je to hrozné!“ pokračoval. „Říkal jsem si, že budu myslet na něco jiného. Třeba na muže ze zájezdního hostince. Vy-bavil se mi domovník s dlouhým plnovousem a jeho vnuk, chlapec stejně starý jako můj Vasja. Můj Vasja! Uvidí, jak muzikant líbá jeho matku. Co to udělá s jeho ubohou dušičkou? Ale co jí na tom záleží... Ona se zamilovala... A znovu se zvedám, znovu se to opakuje... Ne, ne... budu myslet na poslední kontrolu v nemocnici. Ano, na to, jak si mi včera jeden pacient stěžoval na doktora. Ten doktor nosí kníry jako Truchačevskij. Jak je drzý... Oba mě klamali, že odjíždí. A začíná to zase! Všechno, o čem jsem přemýšlel, mělo nějakou souvislost s ní. Strašně jsem trpěl. Největší utrpení bylo v tom, že jsem nic nevěděl, že jsem pochyboval, že jsem byl rozpolcen, že jsem nevěděl, zda ji mám milovat nebo nenávidět. Mé utrpení bylo tak silné, že mne dokonce napadla myšlenka, která se mi velice zalíbila – abych vystoupil, lehl si na koleje a se vším skoncoval. Aspoň by pominuly ty věčné pochyby a nejistota. Jediné, co mi v tom bránilo, byla lítost nad sebou samým, která vzápětí probudila odpor k ní. Vůči němu jsem cítil jakousi zvláštní směsici nenávisti a vědomí vlastního ponížení i jeho vítězství, ale vůči ní jsem cítil nenávist přímo

strašlivou. Nemohu spáchat sebevraždu a ji tady nechat; aspoň něco musí vytrpět, aspoň tolik, aby pochopila, co jsem vytrpěl já, říkal jsem si. Vystupoval jsem na každé stanici, abych se rozptýlil. V jednom bufetu jsem si všiml, že muži popíjejí, a tak jsem si také hned objednal vodku. Vedle mne stál nějaký žid a rovněž pil. Dal se se mnou do řeči, a protože jsem nechtěl cestovat sám v opuštěném vagóně, šel jsem s ním do špinavého, zakouřeného vozu třetí třídy, poplivaného slupkami ze slunečnicových semínek. Usedl jsem vedle něho – bezustání brebentil a vykládal anekdoty. Poslouchal jsem ho, ale nebyl jsem s to pochopit, co vypráví, protože jsem dál hloubal nad svými starostmi. Všiml si toho a začal vyžadovat pozornost. Vstal jsem a vrátil se do svého vozu. Musím to důkladně promyslet, jestli je pravda to, co soudím, a jestli vůbec mám nějaké důvody takhle se trápit, říkal jsem si. Usedl jsem, abych to všechno v klidu promyslel, ale místo klidných úvah vzápětí propuklo totéž: místo úsudku divoké představy a fantazie. Kolikrát už jsem se takhle trápil, říkal jsem si (vzpomínal jsem na dřívější podobné záchvaty žárlivosti), a pak se všechno zase rozplynulo. I teď to může být stejné, je to dokonce téměř jisté, až přijedu, bude klidně spát. Probudí se, bude ráda, že jsem přijel a z jejích slov a zevnějšku poznám, že se nic nestalo, že je to všechno hloupost. Jak by to bylo pěkné! – Ale ne, to se stávalo příliš často, teď už to tak nebude, našeptával mi jakýsi hlas a všechno propukalo opět. Ano, taková to byla muka! Já bych nevodil mladého muže do pavilónu pro syfilitiky, aby ho přešla chuť na ženy, ale ukázal bych mu své nitro, aby se podíval na ty dábly, kteří je rozdírali! Bylo to přece strašné, když jsem naprosto nepochyboval, že mám plné a nezadatelné právo na její tělo, jako by bylo mé, a zároveň jsem cítil, že to tělo ovládat nemohu, že mé není, a že si s ním ona může nakládat, jak sama chce – ale že právě její přání se liší od mého. A že nemohu udělat nic ani jemu, ani jí. Jako Modrovous zazpívá pod šibenicí písničku o tom, jak líbal cukrová ústa atd. a bude mít vrch. A s ní – s ní mohu udělat ještě

méně. Jestliže nic neprovedla, ale provést to chce, a já vskutku vím, že to provést chce, bude to ještě horší: líp by udělala, kdybych to věděl, aspoň bych se netrápil tou nejistotou. Nedokázal jsem říci, co vlastně chci. Chtěl jsem, aby si nepřála to, co si přát nutně musela. Bylo to dokonalé šílenství.

XXVI

Když za předposlední stanicí přišel průvodčí pro jízdenku, sebral jsem svá zavazadla a vystoupil jsem, sotva vlak zabrzdil. Uvědomil jsem si, že řešení je na dosah ruky, a mé rozčilení se ještě vystupňovalo. Bylo mi zima, čelisti se mi tak třáslly, že jsem cvakal zuby. Bezmyšlenkovitě jsem vyšel s davem před nádraží, najal jsem si drožku, nasedl a odjel. Cestou jsem se ohlížel po osamělých chodcích, po domovnicích a stínech, které vrhaly lucerny a má drožka, a na nic jsem nemyslel. Když jsem ujel asi půl versty, začaly mne studit nohy – vzpomněl jsem si, že jsem si ve vlaku zul vlněné ponožky a uložil je do brašny. Kde je? Mám ji s sebou? Ano. A kde je koš? Docela jsem zapomněl na svá zavazadla, ale když jsem vytáhl stvrzenku, usoudil jsem, že nestojí za to se kvůli tomu vracet, a jel jsem dál.

Ať se teď snažím sebevíc rozpomenout se na svůj tehdejší duševní stav, je to marné. Nač jsem myslel? Co jsem chtěl? Nic nevím. Uvědomoval jsem si, že se v mém životě schyluje k něčemu velmi důležitému a strašnému – to jediné si pamatuji. Nevím, zda k té důležité věci došlo proto, že jsem na ni tak usilovně myslel, anebo že jsem to tušil... Snad působilo i to, že od chvíle, co se to stalo, padal na všechny předcházející minuty v mých vzpomínkách jakýsi pochmurný odlesk. Dojel jsem k domu. Byla jedna hodina. Před brankou postávalo několik drožek – přilákala je osvětlená okna (svítilo se v našem bytě – v sále a v salónu). Nehloubal jsem nad tím, proč se v tak pozdní hodině ještě u nás svítí a v trvalé předtuše čehosi strašného jsem vystoupil po schodech a zazvonil. Otevřel mi Jegor, hodný, snaživý a velmi hloupý sluha. První, co mi hned v předstíni padlo do oka, byl jeho plášť, který visel na věšáku. Bylo by mě to mělo ohromit, ale nepřekvapilo mě to tak, jak jsem původně

očekával. Tak je to tedy pravda, řekl jsem si. Když jsem se zeptal Jegora a on mi jmenoval Truchačevského, zeptal jsem se znovu, zda je tam ještě někdo jiný.

Nikdo, prosím, řekl mi.

Vzpomínám si, že mi odpověděl takovým tónem, jako by mne chtěl potěšit a rozptýlit pochybnosti o tom, že by tam mohl být ještě někdo jiný. Jako by mi říkal: Nikdo jiný, prosím. Tak, tak...

A co děti?

Jsou zdraví, zaplať Pán Bůh. Už dávno spinkají, prosím.

Nebyl jsem s to se nadechnout a zadržet cvakající čelisti. Tak je to tedy jinak než jsem si myslel. Dřív jsem vždycky očekával neštěstí, ale všechno bylo při starém, v pořádku. Ale teď už to není jako dřív – teď je to tak, jak jsem si vždycky představoval a o čem jsem soudil, že to je pouhá fantazie. Teď je to doopravdy...

Div jsem se nerozplakal, ale ďábel mi ihned napověděl: Jen si plač, jen si buď sentimentální, oni se zatím klidně rozejdou, žádné důkazy mít nebudeš a do smrti se budeš trápit a pochybovat. V té chvíli jsem se přestal litovat, objevil se nový pocit – nebudete tomu věřit, ale zmocnila se mne radost, že teď už skončí má muka, že teď ji mohu potrestat, že se jí mohu zbavit, že mohu povolit uzdu svému vzteku. A já tu uzdu povolil – proměnil jsem se ve zvíře, ve zvíře zlé a lstivé.

To je zbytečné, řekl jsem Jegorovi, když chtěl jít do salónu, vezmi si drožkáře, tady máš stvrzenku a dojedeš mi na nádraží pro zavazadla. Jdi!

Zamířil chodbou pro kabát. Měl jsem strach, aby je nevyplašil, proto jsem ho doprovodil až do jeho světničky a čekal jsem, dokud se neoblékl. Ze salónu za sousedním pokojem bylo slyšet hovor, cinkání talířů a příborů. Při jídle přeslechli zvonek. Jen aby někdo nevyšel právě teď, myslel jsem si. Jegor si oblékl kabát s astrachánským beránkem a odešel. Otevřel jsem mu a zamkl jsem za ním – a zmocnila se mne hrůza, když jsem si uvědomil, že jsem sám a že

musím jednat okamžitě. Jak to udělám, to jsem dosud nevěděl. Věděl jsem pouze to, že všechno teď skončilo, že už nemohu hloubat nad její nevinou – teď ji potrestám a můj vztah k ní skončí.

Dřív jsem ještě pochyboval, říkal jsem si, že to třeba není pravda, že se mýlím. Ale teď to všechno zmizelo. Všechno bylo nenávratně rozhodnuto. Zatajila to přede mnou, je s ním sama, v noci! To už je naprosté popření všeho. Nebo ještě něco horšího: je schválně tak drzá, tak troufalá ve svém zločinu, aby jí ta drzost posloužila za důkaz nevinu. Všechno bylo jasné. Žádné pochyby jsem neměl. Obával jsem se pouze jediné věci, aby mi neutekli, aby si ještě nevymysleli nějakou novou lež a nezabavili mne tak zřejmých důkazů i možnosti trestu. Abych je tedy zastihl co nejrychleji, vykročil jsem po špičkách do sálu, kde seděli, ale nešel jsem salómem, vybral jsem si cestu přes chodbu a dětský pokoj.

V prvním dětském pokoji chlapci spali. V druhém dětském pokoji sebou chůva pohnula, snad se chtěla probudit; představil jsem si, co si pomyslí, až se všechno doví, a při té myšlence se mne zmocnila taková lítost nad sebou samým, že jsem nemohl zadržet slzy. Abych nevzbudil děti, po špičkách jsem přeběhl chodbu, klesl jsem ve své pracovně na pohovku a rozplakal se.

Já, takový čestný člověk, syn takových rodičů, já, kdo celý život snil o šťastném rodinném životě, muž, který jí nikdy nebyl nevěrný... A vidíte! Má pět dětí a objímá se s muzikantem, protože ten muzikant má červené pysky! Ne, to není žena! To je fena, to je prašivá fena! Vedle pokoje svých dětí – a to se celý život přetvařovala, jak je miluje! A napíše mi ještě takový dopis! A takhle drze se mu vrhne kolem krku! Ale co mohu vědět? Třeba to tak bylo celou dobu. Třeba ty děti, které pokládám za své, si uhnala s lokaji. Zítra bych přijel a ona by mne uvítala v tom svém účesu, v těch vystřižených šatech a s těmi půvabnými, línými pohyby (vybavil se mi její hezký, nenávidný obličej), a zvíře žárlivosti by ve mně sedělo nadosmrti a drásalo by mi srdce. Co si pomyslí chůva, Jegor. A chudáček Líza!

Ta už leccos chápala. Ta drzost! Ta lež! A ta živočišná chlípnost, kterou tak znám!

Chtěl jsem vstát, ale nebyl jsem s to. Srdce mi tak bušilo, že jsem nevydržel stát. Ovšem, raní mě mrtvice. Ona mě zabije. To ona potřebuje. Co jí na tom sejde, že někoho zabije? Ale ne, to by se jí až moc hodilo, a to potěšení jí nedopřeju. Ano, já tu sedím a oni tam zatím jedí a smějou se a... Ano, žádné poupě v rozpuku už sice nebyla, ale on jí nepohrdl. Byla přece jen hezká a hlavně – byla naprosto bezpečná pro jeho drahocenné zdraví. Proč já ji tenkrát neuškrtil, říkal jsem si a vzpomínal na ten okamžik, když jsem ji před týdnem vyháněl z pracovny. Živě se mi vybavil můj tehdejší duševní stav. Dokonce se mne zmocnila stejná potřeba rozbíjet a ničit. Vzpomínám, že jsem v té chvíli zatoužil jednat a z hlavy mi rázem vyprchaly jakékoli úvahy, vyjma těch, které s touto činností nezbytně souvisely. Dostal jsem se do stavu zvířete nebo člověka ve stadiu vzrušení, kdy mu hrozí nebezpečí a kdy jedná přesně, neukvapeně, ale aniž ztrácí čas, a soustředí se pouze na jediný konkrétní cíl.

XXVII

První, co jsem udělal, že jsem si zul boty a jenom v ponožkách jsem přistoupil ke stěně, kde nad pohovkou visely pušky a kinžály, a sundal jsem zakřivený damascenský kinžál, který dosud nikdy nebyl použit a byl strašlivě ostrý. Vytáhl jsem ho z pochvy. Pamatuji se, že pochva spadla za pohovku a já si tenkrát řekl: Musím ji potom najít nebo se ztratí. Pak jsem odložil kabát, který jsem do té chvíle nesvlékl, a jako kočka, jenom v punčochách jsem zamířil tam.

Tiše jsem se přikradl ke dveřím a prudce jsem otevřel. Utkvělo mi v paměti, jak se oba zatvářili, protože ten výraz mi způsobil trýznivou radost. Byl to výraz hrůzy. Právě to jsem potřeboval. Nikdy nezapomenu na to šílené zděšení, které se v první vteřině vtisklo do jejich obličejů. On seděl asi u stolu, ale když mne zahlédl nebo snad uslyšel, vyskočil a postavil se zády ke skříni. Jeho obličej naprosto neomylně vyjadřoval hrůzu. I v jejím obličejí jsem zahlédl hrůzu, ale bylo v něm zároveň ještě něco jiného. Kdyby její tvář vyjadřovala pouze onu hrůzu, nebylo by možná došlo k tomu, co se stalo. Ale její obličej – tak mi to aspoň v první chvíli připadalo – vyjadřoval navíc ještě roztrpčení, nespokojenost s tím, že jsem přerušil její milostné okouzlení a štěstí. Jako by nestála o nic jiného než o to, aby právě teď jí nikdo nepřekážel ve štěstí. Výraz oněch pocitů utkvěl na jejich obličejích pouze okamžik. Hrůzu v jeho obličejí ihned vystřídala otázka: je možné lhát nebo ne? Pokud to možné je, pak by se mělo začít. Pokud ne, pak tedy vypukne ještě něco jiného. Ale co? Tázavě se na ni podíval. V jejím obličejí se výraz hněvu a roztrpčení proměnil ihned, sotva na něho pohlédla – tak mi to alespoň připadalo – a vystřídala jej starost o něho.

Na okamžik jsem se zastavil mezi dveřmi s kinžálem za zády. Truchačovskij se v témž okamžiku usmál a tónem až komicky lhostejným začal:

My jsme tak trochu muzicírovali...

Nečekala jsem tě, začala ona – zjevně se přizpůsobila jeho tónu.

Ale ani jeden, ani druhý nedomluvil. Zachvátila mě táž zběsilost, jakou jsem poznal před týdnem. Znovu se mne zmocnila potřeba rozbítet, potřeba násilí a opojného šílenství, a já se jí oddal.

Žádný z nich neodpověděl... Vypuklo to druhé, čeho se on bál, to, co rázem přerušilo všechno, co říkali. Vrhł jsem se k ní – kinžál jsem stále ještě skrýval, aby mi on nebránil, až ji udeřím do boku pod prsem. Zvolil jsem si to místo hned na počátku. Ve chvíli, kdy jsem se k ní vrhl, zahlédl kinžál a udělal něco, co jsem u něho vůbec nepředpokládal – chytil mě za ruku a vykřikl:

Vzpamatujte se, co to děláte! Lidé! Pomoc!

Vyškubl jsem ruku a mlčky jsem se za ním rozběhl. Jeho oči se setkaly s mýma – zbledl jako plátno, i rty mu zbělely, oči se mu nějak divně zaleskly a zase udělal něco, co jsem od něho vůbec neočekával – proklouzl pod klavírem ke dveřím. Chtěl jsem se za ním rozběhnout, ale na levičku se mi zavěsilo něco těžkého. Byla to ona. Vyškubl jsem se jí. Zavěsila se na mne plnou vahou a nepouštěla se. Ta nečekaná překážka i dotyk, který ve mně vzbuzoval odpor, mne rozpálily ještě víc. Uvědomoval jsem si, že jsem naprosto šílený a že jistě musím vypadat strašně, a měl jsem z toho radost. Vší silou jsem se rozehnal a vrazil jsem jí loktem přímo do obličeje. Vykřikla a pustila se mé ruky. Chtěl jsem se rozběhnout za ním, ale vzpomněl jsem si, že by bylo směšné utíkat v ponožkách za milencem vlastní ženy, a já nechtěl být k smíchu, já chtěl budít hrůzu. Ačkoli mne ovládala strašlivá zběsilost, ustavičně jsem pamatoval na to, jakým dojmem působím na druhé, a tento dojem do jisté míry i určoval mé jednání. Obrátil jsem se k ní. Klesla na pohovku a dívala se na mne, ruku na poraněných očích. V obličeji měla strach a nenávist vůči mně, vůči svému nepříteli – byla jako krysa, která se chytla do pasti. Já aspoň na ní neviděl nic jiného než strach a nenávist vůči mně. Byl to týž strach a byla to táž nenávist, které probudila láska

k jinému. Ale byl bych se možná ještě ovládl a nespáchal to, co jsem spáchal, kdyby byla mlčela. Ale náhle promluvila a uchopila mou ruku s kinžálem.

Vzpamatuj se! řekla. Co to děláš? Co je s tebou? Vždyť se nic nestalo, nic, vůbec nic... Přísahám!

Byl bych ještě váhal, ale ta poslední slova, ze kterých jsem vyvodil pravý opak, že se totiž stalo všechno, vzbudila odezvu. A ta odezva měla odpovídat oné náladě, do které jsem se přivedl, která ustavičně crescendovala a já ji musel stále vybičovávat. I šílenství má své zákony.

Nelži, potvoro! zaječel jsem a levičkou jsem ji uchopil za ruku, ale vyškubla se mi. Aniž jsem pustil kinžál z ruky, uchopil jsem ji levičkou za krk, zvrátil jí hlavu a začal jsem ji škrtit. Jak nepoddajný měla krk... Oběma dlaněmi uchopila mé ruce a strhávala si je z krku, ale já jako bych to očekával, vší silou jsem ji udeřil kinžálem do levého boku pod žebra.

Lidé tvrdí, že v záchvatu šílenství zapomenou, co dělají, ale to je nesmysl, lžou. Uvědomoval jsem si všechno a neztratil jsem to vědomí ani na vteřinu. Čím silněji jsem v sobě vybičovával svou zuřivost, tím jasněji se ve mně rozhořívalo vědomí, v jehož záři jsem musel zřetelně rozeznávat, co dělám. Uvědomoval jsem si vteřinu po vteřině, co činím. Nemohu říci, že bych předem věděl, co udělám, ale věděl jsem, co právě dělám – možná jen proto, abych později mohl litovat, abych si mohl říkat, že bych se byl dokázal zastavit. Věděl jsem, že ji udeřím pod žebra a že kinžál snadno vnikne do těla. V té chvíli, kdy jsem to učinil, už jsem věděl, že páchám cosi strašlivého, něco, co jsem dosud nikdy neudělal a co bude mít hrozné následky. Ale to vědomí mnou projelo jako blesk a za tou myšlenkou ihned následoval skutek. A ten skutek jsem prožil nesmírně zřetelně. Dodnes si pamatuji, jak zapraskal korzet, který na zlomek vteřiny kladl odpor, pak ještě něco jiného, a potom se kinžál pohroužil do měkkého masa. Uchopila kinžál oběma rukama,

pořezala se, ale ostří nezadržela. Ještě dlouho poté, už ve vězení, když se ve mně uskutečnil onen mravní převrat, jsem o té chvíli přemýšlel, vzpomínal jsem, nač jsem vzpomenout dokázal, a přemítal jsem. Vzpomínám na okamžik, pouze na jediný okamžik, který předcházel mému činu – strašlivé vědomí toho, že zabívám ženu, bezbrannou ženu, svou ženu, že jsem ji zabil. Na hrůzu toho vědomí se pamatuji, a proto se mi jen v mlhách jeví to, že jsem zabodl kinžál a ihned ho vytáhl – chtěl jsem se zastavit, chtěl jsem napravit to, co jsem učinil. Vteřinu jsem stál nehybně, čekal jsem, co bude, zda mohu napravit, co se stalo. Vyskočila ze země a vykřikla:

Chůvo! On mě zabil!

Chůva uslyšela hluk a teď stála ve dveřích. Já se pořád ještě nehýbal, čekal jsem a nevěřil. Ale vtom se jí pod korzetem vyřinula krev. Teprve tehdy jsem pochopil, že se to nedá napravit, a ihned jsem také usoudil, že by to také bylo zbytečné, že právě toto jsem si přál a právě to jsem chtěl udělat. Počkal jsem, dokud neklesla a dokud k ní chůva se zoufalým výkřikem nepřiběhla. Teprve pak jsme kinžál odhodil a opustil pokoj.

Nesmím se rozčilovat, musím vědět, co dělám, říkal jsem si a nepohlédl jsem ani na ni, ani na chůvu. Chůva křičela, volala na služku. Prošel jsem chodbou, poslal jsem služku do pokoje a odešel do pracovny. Co musím udělat teď? řekl jsem si a vzápětí mi bylo jasno. Rovnou jsem přistoupil ke zdi, sundal revolver, prohlédl si ho – byl nabitý – a položil ho na stůl. Pak jsem zvedl pochvu, která zapadla za pohovku, a usedl jsem.

Tak jsem seděl dlouho. Na nic jsem nemyslel, na nic jsem nevzpomínal. Slyšel jsem, že je tam shon. Slyšel jsem, že někdo přijel, pak přijel ještě někdo další. Potom jsem slyšel Jegora, přinesl mi do pracovny koš. Jako kdyby to mělo nějaký smysl!

Slyšel jsi, co se stalo? zeptal jsem se ho. Řekni domovníkovi, ať dojde na policii!

Neodpověděl a odešel. Vstal jsem, zamkl, pak jsem vyndal cigarety a zapálil jsem si. Cigaretu jsem nedokouřil – přemohl mě spánek. Spal jsem asi dvě hodiny. Zdálo se mi, že jsme na sebe hodní, že jsme se pohádali, ale teď se smiřujeme, něco nám vadilo, ale byli jsme k sobě milí. Probudilo mě ťukání na dveře. To je policie, napadlo mne. – Vždyť jsem ji určitě zabil! Ale možná, že to je ona, že se nic nestalo. – Ještě několikrát se ozvalo zaklepání. Neodpovídal jsem – váhal jsem nad otázkou, zda se něco stalo nebo ne. Ano, stalo se. Vzpomněl jsem si na korzet, na to, jak se kinžál měkce ponořil, a mráz mi přeběhl po zádech. – Ano, stalo se to. Ano, teď zbývá ještě já, řekl jsem si. Ale když jsem to říkal, věděl jsem, že se nezabiju. Vstal jsem a znovu uchopil revolver. Ale je to zvláštní! Dřív jsem měl mnohokrát k sebevraždě blízko, dokonce téhož dne mi to ve vlaku připadlo snadné, snadné právě proto, že jsem myslel, jak ji tím překvapím. Teď už jsem se zabít nemohl, dokonce jsem o tom nedokázal ani přemýšlet. Proč bych to dělal? ptal jsem se, ale neznal jsem odpověď. Znovu se ozvalo ťukání. – Ano, nejdřív se musím dovědět, proč ťukají. Na tohle mám ještě čas. – Odložil jsem revolver a přikryl ho novinami. Přistoupil jsem ke dveřím a odsunul zástrčku. Stála tam ženina sestra, hodná a hloupá vdova.

Vasjo! Co se to stalo? řekla a vyřinuly se jí slzy, které vždycky měla na krajíčku.

Co chceš? zeptal jsem se hrubě. Viděl jsem, že má hrubost je zbytečná, ale na žádný jiný tón jsem nepřípadl.

Vasjo! Ona umírá! Ivan Fjodorovič to říkal.

Ivan Fjodorovič byl lékař – její osobní lékař a rádce.

Copak on je tady? zeptal jsem se a všechna zloba, kterou jsem k ní dříve cítil, se znovu probudila. Tak co tedy?

Vasjo, jdi k ní. Ach, jak je to strašné! řekla.

Mám k ní jít? zeptal jsem se sám sebe. A hned jsem si odpověděl, že k ní jít musím, že tak se to zřejmě dělá vždycky, když muž jako já zabije svou ženu. – Když se to tak dělá, musím, řekl jsem si.

A jestli to bude nutné, mám na tohle ještě času dost, pomyslel jsem si o svém sebevražedném záměru a šel jsem k ní. Ted' přijdou fráze, grimasy, ale já se nedám, řekl jsem si.

Počkej, řekl jsem švagrové, vypadalo by to hloupě chodit tam bez bot, vezmu si aspoň pantofle.

XXVIII

Zvláštní věc! Když jsem vyšel z pracovny a zamířil známými pokoji, znovu se mi vynořila naděje, že se nic nestalo, ale pach doktořiny – jodoform a karbolka – mne překvapil. Ne, všechno se to skutečně stalo. Když jsem krácel chodbou kolem dětského pokoje, zahlédl jsem Lízinku. Dívala se na mne polekanýma očima. Měl jsem dokonce dojem, že tam je všech pět dětí a že se všechny na mne dívají. Přistoupil jsem ke dveřím – komorná je zevnitř otevřela a odešla z pokoje. První, co mi padlo do očí, byly její světle šedé šaty, celé černé od krve, které ležely na stole. Ona ležela se zvednutými koleny na našich manželských postelích, dokonce na mé posteli, protože k ní byl snazší přístup. Ležela téměř vodorovně na podestlaných polštářích, v rozepnuté jupce. Na ráně měla nějaký obvaz. V ložnici se vznášel těžký pach jodoformu. Nejdříve, a také nejvíc mne omráčil její naběhlý obličej, na nose a pod okem pokrytý modřinami. To bylo po mé ráně loktem, když mne chtěla zdržet. Po kráse bylo veta, něco mne na ní odpuzovalo. Zastavil jsem se na prahu.

Jdi k ní, jdi k ní, vybízela mne švagrová.

Ano, opravdu, asi chce dělat pokání, napadlo mne. Mám jí odpustit? Ano, umírá, a tak jí odpustit mohu, pomyslel jsem si a snažil jsem se být velkorysý. Přistoupil jsem až k ní. Namáhavě ke mně zvedla oči – na jednom oku měla modřinu – a obtížně, s přestávkami pronesla:

Dosáhl jsi svého, zabil jsi...

A v jejím obličejí, poznamenaném tělesnými útrapami a dokonce blízkostí smrti se znovu objevila ta chladná, živočišná nenávist, kterou jsem tak dobře znal: Děti... ti stejně... nevydám... Ona... sestra... si je vezme...

O tom, co pro mne bylo nejdůležitější – o svém provinění, o své zradě – nepovažovala za důležité vůbec mluvit.

Ano, jen se pokochej tím, co jsi provedl, řekla, zadívala se ke dveřím a rozeštkala se. Ve dveřích stála švagrová s dětmi. Ano, na to se podívej, co jsi provedl!

Podíval jsem se na děti, na její opuchlý obličej s modřinami, a poprvé jsem zapomněl na sebe, na svá práva, na svou pýchu, poprvé jsem v ní uviděl člověka. A tak nicotné mi v tu chvíli připadalo to, co mne dřív tak uráželo, celá má žárlivost, a tak významné bylo náhle to, co jsem učinil, že jsem chtěl padnout tváří k její ruce a požádat za odpuštění, ale neodvážil jsem se.

Měla zavřené oči a mlčela, zřejmě se jí nedostávalo sil mluvit dál. Pak se její znetvořený obličej křečovitě zaškubal a stáhl. Slabě mě odstrčila.

Proč to všechno bylo? Proč?

Odpust' mi, řekl jsem.

Odpustit? To všechno je nesmysl! Jenom abych neumřela! vykřikla, nadvzdela se a upřela na mne oči, které se horečnatě leskly. Ano, dosáhl jsi svého...! Nenávidím tě! Ó! Ach! vykřikla – zřejmě blouznila a něčeho se velmi poděsila. Jen mě zabij, zabij mě, já se nebojím... Ale pozabíjej všechny, všechny, i jeho. Utekl ti, utekl!

Po celou dobu blouznila. Nikoho nepoznávala. Téhož dne k polednímu zemřela. Už předtím mne v osm hodin odvedli policisté na komisařství a odtud do vězení. Tam jsem jedenáct měsíců čekal na soud, promyslel jsem všechno o sobě a o své minulosti a pochopil jsem. Začal jsem chápat už třetího dne. Třetího dne mě odvedli tam..."

Chtěl něco říci, ale protože nebyl s to zadržet vzlyky, zarazil se. Když se vzchopil, pokračoval:

„Začal jsem tomu rozumět od té chvíle, kdy jsem ji uviděl v rakvi..." Zavzlykal, ale hned kvapně pokračoval: „Teprve když jsem uviděl její mrtvý obličej, pochopil jsem všechno, co jsem spáchal.

Pochopil jsem, že jsem ji zabil já, já, že já způsobil, že to živé, pohyblivé stvoření s teplou pokožkou se proměnilo v nehybnou, voskovou, ledovou ženu a že už nikdy, nikde a ničím to nelze napravit. Kdo tohle neprožil, ten to nikdy nepochopí... Ó! Ó! Ó!“ zakvílel několikrát a ztichl.

Dlouho jsme seděli mlčky. Vzlykal a tiše se třásl.

„Tak mi odpusťte...“

Odvrátil se ode mne, ulehl na lavici a přikryl se plédem. Před stanicí, kde jsem vystupoval – bylo to v osm ráno – jsem k němu přistoupil, abych se s ním rozloučil. Snad spal, snad se jen tak tvářil, nevím, ale nepohnul se. Dotkl jsem se ho. Ihned odhrnul pokrývku, bylo vidět, že nespál.

„Sbohem,“ řekl jsem a podal mu ruku.

Také mi podal ruku a nepatrně se pousmál, ale tak uboze, že mi bylo do pláče.

„Ano, odpusťte mi,“ opakoval táž slova, kterými uzavřel i své vyprávění.

Lev Nikolajevič Tolstoj

Kreutzerova sonáta

Překlad Zdeňka Psůtková

Ilustrace na obálce Jacek Lasa/Shutterstock.com

Redakce Jaroslava Bednářová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 12. 3. 2021

ISBN 978-80-274-1467-3 (epub)

ISBN 978-80-274-1468-0 (pdf)

ISBN 978-80-274-1469-7 (prc)